

TÜRKİYE’DE SENDİKACILIK: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yıldırım Koç¹

GİRİŞ

1980’li yıllardan sonra Türkiye işçi sınıfı nicel ve nitel olarak önemli bir gelişme gösterdi. İşçi sınıfını oluşturanların sayısı arttı; sınıf bilinci gelişti. Ancak bu dönemde sendikaların üye sayısı, gücü ve etkinliği sürekli olarak azaldı². Kamu çalışanları sendikacılık hareketinin ortaya çıkışı ve güçlenişi ve DİSK’in yeniden faaliyete geçişi bile sendikacılık hareketinin bir bütün olarak zayıflamasına engel olamadı. 1989-1991 döneminde yükselen eylemlilik sayesinde işçilerin gerçek ücretlerinde önemli artışlar sağlandı. Ayrıca, 1989 ve sonrasında çalışma mevzuatında işçi lehine bazı düzenlemeler de yapıldı. Ancak, bir bütün olarak bakıldığında, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin 1991-1992 yıllarından itibaren sürekli mevzi yitirdiği gözlenmektedir. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nda ve Emek Platformu’nda işçi ve memur örgütlerinin, siyasal farklılıklarına karşın bir araya gelmeleri bile bu süreci tersine çevirememiştir. Tarihimizin en büyük grev, yasadışı eylem ve mitinglerinin bu dönemde olmasına karşın, kayıplar sürmektedir. Son yılların en radikal eylem biçimi olan işyeri işgalleri bile sonuç almada etkili olamamıştır. Birbiri ardı sıra yaşanan yenilgilere bağlı olarak, eylemlere katılımı sayı ve coşku da azalmaktadır. İşçi sınıfı içindeki dayanışma zayıflamaktadır. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, varolan yasal haklarını bile kullanamamaktadır. Sendikacıların büyük bir çoğunluğu, Anayasa’nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik sonrasında, onaylanmış ILO Sözleşmelerinin doğrudan uygulanırlık kazanmasının çalışma yaşamının demokratikleştirilmesi üzerindeki etkisinin farkında değildir ve mevcut hakkı kullanma doğrultusunda bir çaba göstermemektedir. Sendikacıların büyük bir çoğunluğu, sendikaların siyasal faaliyeti konusunda tarihimizin en özgür dönemini yaşadığımızın farkında değildir ve sorunların çözümünün ağırlıklı olarak siyasal alana kaydığı bir dönemde çok önemli bir güç kaynağını kullanmamaktadır. İşçi

¹ Türkiye YOL-İŞ Sendikası Eğitim Dairesi Başkanı ve ODTÜ İktisat Bölümü ek zamanlı öğretim görevlisi

² **Editörün isteği üzerine eklenen dipnot:** Yazının ilk üç cümlesi birbiriyle çelişir gibi gözükmektedir. Ancak, belki yazının bütününe özet, bu yazıda sunulan görüşleri birçok başka yazarınkilerden ayıran, bu üç cümledir. Bir taraftan işçi sınıfı nicel ve nitel olarak gelişmektedir; diğer taraftan, sendikaların üye sayısı, gücü ve etkisi azalmaktadır. Sendikacılık hareketinin sorunlarıyla ilgili yazıların önemli bölümünde işçilerin gerilediği, bugünkü sorunların kaynağında bu olgunun yattığı ileri sürülür. Bu satırların yazarı 1969 yılından beri siyasal süreçlerin ve 1972 yılından beri de sendikal hareketin içindedir ve işçilerle doğrudan ilişkidedir. Bugünün işçisi, 1972 yılının işçisinden fersah fersah ilerdedir. Ancak 1970’lerin dünyası, çeşitli nedenlerle, sendikacılığın gelişimi açısından elverişliken, 1980’lerin dünyası, girilen bunalımlar çağı nedeniyle, 1991 sonrasında dünyası ise emperyalizmin saldırısına bağlı olarak, sendikacılık hareketinin gelişimi açısından son derece elverişsiz bir ortam yaratmıştır. Bu süreç boyunca işçi sınıfı gelişmiştir; ancak içinde yaşanan ortam ve sorunlar o denli büyümüştür ki, eski mücadele araç ve biçimleri yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan, bilinç açısından da farklı yaklaşımlar söz konusudur. İşçilik bilinci, işçinin işgücü satışını ana geçim kaynağı olarak algılaması ve içselleştirmesiyle başlar. Sınıf bilinci, işçinin, sorunlarının nedeni olarak sermayeyi görmesi ve diğer işçilerle birlikte ona karşı mücadele etmeye başlamasıdır. Sınıf bilinci, kendiliğinden gelişir. İşçilere işçi ve sınıf olduklarını dışarıdan bir güç öğretmez. Kapitalizmin baskı ve sömürüsü bu bilinci geliştirir. Sınıf bilinçli işçilerin sorunları çözmek için geliştirdikleri veya kabullendikleri farklı siyasal çizgiler vardır. Bunlardan biri, bilimsel sosyalizmdir. Ancak, bilimsel sosyalizmin tarih sahnesine çıkması öncesinde de işçi sınıfı ve sınıf mücadelesi vardır; işçilerin sınıf kimliğini benimsemeleri ve bunu davranışlarında temel almaları vardır. Sınıf bilinçli işçi, emperyalist bir ülkede yaşıyorsa, emperyalist sömürüden pay almayı seçebilir. Nitekim çok büyük çoğunluğu öyle de yapmıştır. Sınıf bilinçli işçinin sosyalist olması gerektiği biçiminde bir yaklaşım gerçekçi değildir. Diğer taraftan, sosyalist siyasal bilinci benimseyenler, kapitalizmin sonuçlarına karşı bir tepki olarak gelişen sınıf bilincinden öteye geçerler, kapitalizme alternatif bir toplumsal ve siyasal sistemi savunurlar. Türkiye’de günümüzde işçilik ve sınıf bilinci, bundan 35 yıl öncekiyle kıyaslanmayacak kadar ileridir. Ancak, günümüz koşullarında Türkiye gibi bir azgelişmiş ülkede işçi sınıfının eriştiği sayısal güç ve bilinç düzeyi, yeni ve çok kapsamlı sorunları çözmeye yetmemektedir.

sınıfı ve sendikacılık hareketinin en geniş halk desteğine sahip olma potansiyelinin bulunduğu bir dönemde, sendikacılık hareketi halktan tecrit olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunları ve mücadeleleri, kitle iletişim organlarında çok az yer almaktadır.

Diğer taraftan, yeni sorunlar gündemdedir. 4857 sayılı İş Yasası toplu iş sözleşmelerine de yansıtılmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi, yeni düzenlemelerle birlikte, çöküşün eşiğindedir. Memurların iş güvencelerini ortadan kaldıracak yasa taslağı hazırdır. Hükümet, ilk fırsatta, kıdem tazminatında işçi aleyhinde düzenleme yapılmasını gündeme getirecektir. Kamu işyerlerinde zorla emeklilik çeşitli biçimlerde sürmektedir. Özelleştirme, taşeronlaşma, hizmet alımı gibi uygulamalar iyice yaygınlaşmaktadır. Sendikacılık hareketini zayıflatmada en etkili silah olan işsizlik ve kaçak çalıştırma daha da artacaktır. Merkezi idare tarafından yerine getirilen temel hizmetlerin ve istihdamın yerleştirilmesi ve toplumsal dayanışmanın bir ifadesi olan sosyal güvenlik sisteminin çökertilmesi, işçi sınıfının bütünlüğüne büyük darbe indirmekte, sınıf dayanışmasını daha da zayıflatmaktadır.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin bugünkü sorunlarının nedenlerinin doğru olarak saptanması, bu sorunların aşılabilmesi için gerekli olan adımların da doğru olarak belirlenmesini sağlayacaktır.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunlarının çözümü konusunda öneri geliştirirken, iradi müdahalelerle “**yepyeni bir işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi yaratma**”nın mümkün olmadığı akıldan tutulmalıdır. Sendikalar, sıradan işçilerin ve memurların örgütlenmeleridir. Tarihsel süreçler bireylerin kahramanlıkları veya ihanetleriyle açıklanamaz. İşçi sınıfının tarihinde de belirleyici olan sınıfın en geniş kesimlerinin nitelikleridir. Bir siyasal örgütle bağlantılı birkaç bin işçiden hareketle 12-13 milyonluk Türkiye işçi sınıfı için stratejiler geliştirmek ve öneriler getirmek doğru değildir. Aynı duyarlılık, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları için değerlendirme yapılırken de gösterilmelidir.

Belirli niteliklere sahip olan işçi sınıfı, sermayedar sınıfın durumuna ve mücadelenin içinde sürdüğü koşullara bağlı olarak, çeşitli örgütlenmeler yaratır. İşçi sınıfının nitelikleri aynı kalsa bile, sermayedar sınıfın tavrında ve mücadelenin içinde sürdüğü koşullarda meydana gelen değişiklikler, bu örgütlenmelerin başarılı veya başarısız kalmasına neden olabilir. Yapılması gereken, yaşanan yenilgilerde (a) işçi sınıfının niteliklerinde (b) sermayedar sınıfın tavrında ve (c) içinde bulunulan konjonktürde meydana gelen değişikliklerin etkilerini doğru olarak belirlemek ve ardından, mevcut yapı ve dinamiklerden hareketle gerçekçi öneriler getirmeye çalışmak olmalıdır. Aksi takdirde sanki eskiden sendikalara çok güveniliyormuş da, yapılan bazı hatalar nedeniyle bu güvenin bugün ortadan kalktığı sanılır; üye kaybının nedeni olarak bu yanlış bilgi ve izlenim gösterilir. Az gelişmiş ülkelerin işçi hareketinin ve özellikle de Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunlarının ve çözüm önerilerinin, emperyalist ülkelerin işçilerinininkiyle aynı veya benzer olduğu düşünülür ve gerçek durumu yansıtmayan hayalci analizler yapılır. Veya işçi sınıfının tarihsel misyonu neredeyse reddedilerek, emekçi ve işçi kavramları birbirine karıştırılır; toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmek için, toplumsal tepkisi istikrarsız olan ve örgütlenme deneyimi bulunmayan yeni mülksüzleşmiş veya hala yarı-mülksüzleşmiş insanlara umut bağlanır. Hatta, işçi sınıfını etnik kimliğe göre bölmeye çalışan akımlara sıcak bakılır; bugün Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin en büyük düşmanının etnik milliyetçilik ve ümmetçilik, cemaatçilik, tarikatçılık, mezhepçilik olduğu anlaşılmaz veya unutulur³.

Sendikacılık hareketi bugün tarihinin sıkıntılı dönemlerinden birini yaşamaktadır. Ancak, buna karşın, sendikalar, işçi sınıfının en yaygın ve etkili örgütleri olmaya devam etmektedir ve edecektir. Dernekler, konseyler, legal-illegal alternatif örgütlenmeler, işçi sınıfının geniş kitlelerini örgütlemeye başarısız kalmıştır. Sendika, üyesinin kısa vadeli çıkarlarını şu ya da bu biçimde korumaya ve geliştirmeye çalışır. Sendikanın, üyelerinin kısa vadeli çıkarlarını aşarak, işçi sınıfının ve ülkenin uzun

³ Emperyalistlerin denetimindeki Kürt milliyetçileri ile ittifak geçici yararlar sağlayabilir; ancak sağladığı yarıdan çok daha fazla zarar verir. Bunun somut bir örneğini, 1961-1971 dönemi Türkiye İşçi Partisi yaşadığı TIP, komünistlikten kapatılmadı. TIP, Anayasa Mahkemesi'nin 20 Temmuz 1971 günlü kararıyla, “azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması” iddiasıyla kapatıldı; gerekçeli karar Resmi Gazete'nin 6 Ocak 1972 günlü sayısında yayımlandı. Bu konuda temel kanıt da, TIP'in 29-31 Ekim 1970 günleri toplanan 4. Büyük Kongresi'nde Kürtlere ilişkin olarak alınan 6 no.lu karardı (TIP, **Türkiye İşçi Partisi IV. Büyük Kongresi, 29-31 Ekim 1970, Ankara, Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları**, Ankara, 1970, s.6-7).

vadeli çıkarlarını savunur hale gelebilmesi için, üyelerin kısa vadeli çıkarlarını savunmanın başka yolunun kalmaması gerekir. Su kolayca akabiliyorsa, akar. Suyun önü tıkanır, su birikir, yükselerek engeli aşmaya veya akacak başka kanallar bulmaya çalışır. Ayrıca, kapitalizmi aşacak öneriler işçi sınıfı içinde kendiliğinden gelişmez. Bu önerilerin dışarıdan uygun biçimde getirilmesi ve sunulması gerekir. Bu konudaki büyük eksiklikler de günümüzde kendisini hissettirmektedir. İzlemeyi bilmeyenler önderlik edemez. Yapılması gereken, ülkemizde işçi sınıfının bugün sahip olduğu nitelikleri gerçekçi bir biçimde saptadıktan, emperyalizmin ülkemize ve işçi sınıfımıza yönelik politikalarını inceledikten ve özetle, somut koşulların somut tahlilini yaptıktan sonra, sendikaların amacı, programı, yapısı ve işleyişi ve mücadele araçları ve biçimleri konusunda gerçekçi ve uygulanabilir öneriler geliştirmektir. Bu yazının amacı da bununla sınırlıdır.

SENDİKACILIK HAREKETİNİN 1980'E KADARKİ GELİŞİMİ

Türkiye'de sendikacılık hareketi 1980 yılına kadar oldukça kolay gelişti. Örgütlenmede kolaylığın çeşitli nedenleri vardı:

(a) Uluslararası rekabetten korunmuş bir iç pazarda ithal ikameci sanayileşme sürecinde işverenlerin öncelikli kaygısı, sürekli artan talebi karşılayabilmektir. İşgücü maliyetinde meydana gelen artışlar, talebin fiyat artışlarından fazla etkilenmediği koşullarda, fiyatlara yansıtılabiliyordu. Sermayedar sınıfın ekonomik açıdan işçilerin örgütlenmesine fazla bir tepkisi yoktu.

(b) Kapitalizmin Altın Çağı olarak nitelendirilen ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'li yılların başlarına kadar gelen dönemde, sürekli ekonomik büyüme yaşandı. Böylece, hem kamu kesiminde, hem de özel kesimde, işçilerin taleplerin karşılanabilmesini sağlayan yeterli kaynak mevcuttu.

(c) Türkiye'de bu dönemde mülksüzleşme yavaşlamıştı. Emperyalistler ve ülke içindeki hakim sınıflar, siyasal kaygılarla, kırsal kesimdeki küçük üreticiliğin tasfiyesini engelleyici teşvik politikaları uyguluyorlardı. Ayrıca, yurtdışındaki işçilerin gönderdikleri paralarla mülksüzleşme yavaşlatıldı ve hatta engellendi ve tersine çevrildi. Bu nedenlere bağlı olarak, işsizlik sınırlı düzeyde kaldı. Ayrıca, yapılan yatırımlar sürekli işçi talebi yaratıyordu.

(ç) Soğuk Savaş döneminde emperyalist güçler, az gelişmiş ülkelerde sendikacılık hareketinin anti-komünist bir çizgide gelişmesini teşvik ediyorlardı. Bu nedenle, Türkiye'de sendikacılık önemli engellerle karşılaşmadan gelişti. Diğer taraftan, Soğuk Savaş'a karşın, 1965 yılından 1980 yılına kadarki dönemde Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri çok gelişti ve çeşitlendi. Bir taraftan Soğuk Savaş, diğer taraftan Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin geliştirilmesi koşullarında, komünizm korkusu, işçilerin taleplerinin muhafazakar partiler döneminde bile karşılanmasına yol açtı; sendikalaşma karşısında olumsuz bir tavır gelişmedi. DİSK'in 1975 yılına kadarki gücü sınırlıydı. İşçilerin çok büyük bölümü, AP ve CHP'lilerin yönetiminde bulunduğu sendikalarda örgütlüydü. Bu sendikaların da radikal siyasal talepleri yoktu. 1975 yılında TKP'lilerin DİSK yönetimine gelmesiyle birlikte, sermayenin politikası sendikasızlaştırma değil, DİSK dışındaki sendikalarda örgütlenme oldu.

(d) Bu dönemde kamu sektöründe çalışan işçi sayısı 1 milyonun üzerindeydi. Kamu sektöründe sendikasızlaştırma yaşanmadı.

Bu etmenlere bağlı olarak, 1980 öncesinde sendikalaşma nisbeten kolaydı ve ortaya hantal bir örgütlenme çıktı. Bu dönemde (a) sendikalar ve üyeleri, ağırlıklı olarak muhafazakar partileri destekliyordu ve işçi kitleleri, siyasal görüşlere göre bölünmüş durumdaydı; (b) sendikaların ve üyelerinin eylem alışkanlığı çok sınırlıydı; (c) üyelerin sendikalarıyla ilişkileri zayıftı; (ç) sendikaların sendikasız işçilerle, işsizlerle, emeklilerle, diğer emekçi sınıf ve tabakalarla ilişkileri, işbirliği ve güçbirliği hemen hemen hiç yoktu. Durgun göllerde hantal sazanların yaşayabilmesine benzer bir durum söz konusuydu. Bu konularda DİSK'te 1975 yılından itibaren görülen gelişme ise tabandan gelişen bir hareketin değil, TKP'nin yukarıdan aşağıya DİSK Genel Merkezi'nde ve DİSK'in bazı sendikalarında yönetime gelmesinin sonucuydu.

1980'LE GELİŞEN SORUNLAR

Türkiye'de 1980 öncesinde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin durumunu biçimlendiren etmenlerin tümünde 1970'li yılların ikinci yarısında ve özellikle 1980 yılında meydana gelen değişiklikler, diğer bazı etmenlerle birleşince, sendikacılık hareketinde ciddi bir kriz yarattı. Durgun

göller hareketlendi, hırçın akan soğuk bir dereye dönüştü. Bu koşullarda, hantal sazanlar ya yok olacaktı; ya da yeni şartlara uygun alabalıklara dönüşecekti. Bu dönüşüm süreci yaklaşık 10 yıl aldı ve 1989 yılında hırçın sulara alabalıklar yüzmeye başladı.

(a) İthal ikameci sanayileşme modeli 1970'li yılların ikinci yarısında tıkanı. Türkiye'nin ihracat ürünlerinin görece fiyatları düştü. Yurtdışındaki işçilerin gönderdikleri döviz azaldı. Buna karşılık ithalat hızla arttı. Döviz rezervleri tükenince, 24 Ocak 1980 istikrar programı ile ihracata dönük bir sanayileşme modeline geçildi. Ayrıca, ülke pazarı uluslararası rekabete açıldı. Artan rekabet koşullarında Türkiye sermayedarlarının en kolay oynayabildikleri değişken, işgücü maliyetleriydi. Bu nedenle, işçi sınıfına yönelik sistemli bir saldırı başlatıldı.

(b) Kapitalizmin Altın Çağı 1970'lerin başlarında sona erdi. Kapitalizm, yeni bir durgunluk ve bunalımlar çağına girdi. Sermayedar sınıf, kapitalist sistemi yeniden üretebilmek için daha fazla zorlanmaya başladı. Başta işçi sınıfı olmak üzere, potansiyel hasımların sistemle bütünleştirilmesinde kullanılabilir kaynaklar azaldı. Emperyalist ülkeler, kendi ülkelerinde sınıf kavgasını asgari düzeyde tutabilmek için, durgunluğun ve bunalımın yükünü az gelişmiş ülkelere aktarmaya başladı.

(c) Ulusötesi şirketlerin artan gücü ve yeni teknolojilerle iletişim ve ulaştırma alanlarında sağlanan büyük gelişme, ulusötesi şirketlerin üretimlerini küresel düzeyde programlayabilmesini ve gerçekleştirebilmesini olanaklı kıldı. Yeni bir uluslararası işbölümü gelişti. Az gelişmiş ülkeler, ucuz işgücü kaynağı olarak önem kazandı. Bu etmen de işçi sınıfına yönelik sistemli bir saldırıya neden oldu.

(ç) Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde 1974 ve 1975 yıllarında yaşanan ciddi krizlerin ardından, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği önem iyice arttı. TKP'nin 1974 yılı Eylül ayında DİSK'e bağlı Maden-İş'in yönetimine gelmesiyle başlayan süreç, DİSK'in 1975 yılı Mayıs ayında yapılan 5. Genel Kurulu'nda TKP'lilerin DİSK'in yönetimini ele geçirmesiyle gelişti. TKP yönetimi altında militanlaşan DİSK, ABD'nin bölgemizdeki çıkarları ve ülkemizde hakim olan düzen açısından ciddi bir tehdit olarak algılandı.

(d) 1975 yılında uluslararası düzeyde yaşanan yumuşamanın ardından, 1979 yılında Soğuk Savaş'ta yeni bir evreye girildi ve Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin bir bölümünde komünistlerin yukarıdan aşağı sağladıkları etki önem kazandı (1975-1980 döneminde, önce TKP'nin, ardından diğer bazı sosyalist-komünist grup, hareket ve partilerin işçi sınıfının belirli kesimlerinde sağladığı etki kalıcı değildi ve 12 Eylül'le birlikte hemen hemen tamamıyla sona erdi). 1979 yılı Şubat ayında İran'ın da ABD hakimiyet sahasının dışına çıktığı koşullarda, Türkiye'nin ABD açısından önemi daha da arttı. Emperyalizm, Türkiye'deki hakim sınıflar ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Soğuk Savaş'ın bu yeni evresinde Türkiye'de Sovyetler Birliği'nin dolaylı kontrolü altındaki bazı sendikalara savaş açtı.

Bu süreç, 24 Ocak 1980 istikrar programı ve 12 Eylül askeri darbesi ile noktalandı.

24 Ocak ve 12 Eylül sonrasında işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin yaşadığı kayıplar, 1982, 1991 ve 2000 yıllarında yayımlanan üç kitabımda yer almaktadır: **24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler, 1980-1982**⁴, **ANAP ve İşçi Sınıfı**⁵ ve **24 Ocak ve 12 Eylül'ün 20. Yılında Kayıplarımız, Alacaklarımız**⁶. Bu kayıpların belirleyici nedeni, işçi sınıfının kendi yapısındaki ve sendikalardaki olumsuz değişiklikler değil, yerli ve uluslararası sermayedar sınıfın tavrındaki değişiklikti ve iki sınıf arasındaki ilişkinin geliştiği ortamda meydana gelen köklü değişimdi (Kapitalizmin Altın Çağı'nın sona erip buhranlar çağına başlaması; ulusötesi sermayenin gücünün iyice artması; Türkiye'de ithal ikameci sanayileşme stratejisinin tıkanması; Soğuk Savaş'ın yeniden canlanması; Türkiye'de sosyalist-komünist hareketin kitlesel nitelik kazanması ve sendikalarda etkili olmaya başlaması; Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin yakınlaşması; ABD emperyalizminin Ortadoğu'da yalnızlaşması, v.b.).

1989-1991 ATILIMI

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, 1989-1991 döneminde önemli bir değişim yaşadı ve bunun meyvelerini hemen topladı. 1983-1989 döneminde meydana gelen hızlı yoksullaşma, işçi

⁴ YOL-İŞ Federasyonu Yay., Ankara, 1982, 171 sayfa.

⁵ Bilar İşçi Eğitim Yay. No. 2, Ankara, 1991, 94 sayfa.

⁶ TÜRK-İŞ Yay.No.60, Ankara, 2000, 64 sayfa.

sınıfı saflarındaki siyasal, dinsel ve etnik kökene dayalı farklılıkların önemini azalttı; sınıf bilincini geliştirdi. 1989 yerel seçimlerde iktidardaki partinin büyük güç kaybetmesiyle, önce Bahar Eylemleri, arkasından 1990 ve 1991 yıllarındaki grevler ve grev-dışı meşru ve demokratik kitle eylemleri gelişti. Bu süreçte, işçi sınıfı hareketinin başını TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalar çekti. Bu dönemde TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların genel merkez ve şube yönetimlerinde de önemli değişiklikler oldu⁷. Birlikte gerçekleştirilen meşru ve demokratik kitle eylemleriyle ve grevlerle, 12 Eylül sonrasının maddi kayıpları fazlasıyla geri alınabildi⁸.

Ancak, 1991 sonrasında, daha gelişkin meşru ve demokratik kitle eylemlerine, Türkiye tarihinin en büyük grevlerine, kamu çalışanları sendikacılık hareketinin kitleselleşmesine, Türkiye tarihinde ilk kez her siyasal görüşten işçi örgütlerinin ve kamu çalışanları örgütlerinin aynı çatı altında biraraya gelmelerine karşın, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi birbiri ardına darbeler yedi. 1989-1991 döneminde sonuç alınmasını sağlayan eylem biçimleri, 1992 ve sonrasında istenilen ölçüde etkili olamadı.

1991 SONRASINDA GELİŞEN SORUNLAR

1991 yılında kamu kesiminde bağitlanan yüksek zamlı toplu iş sözleşmelerinin ardından, özel sektör işyerlerinde de genel ücret düzeyinde önemli bir yükselme görüldü. 12 Eylül sonrasının gerçek ücret kayıpları fazlasıyla telafi edildi. Hükümetler, kamu kesimindeki işgücü maliyetlerine karşı çeşitli önlemler geliştirdi: (a) Özelleştirme; (b) taşeronlaşma ve fason üretim; (c) zorunlu emeklilik. Özel sektör işverenlerinin tepkisi ise daha çeşitli oldu: (a) İşçi çıkarma; (b) sendikasızlaştırma; (c) taşeronlaşma ve fason üretim; (ç) kaçak işçilik (yerli ve yabancı⁹); (d) kayıt altındaki işçiler için esnek çalışma.

1989-1991 döneminde Sovyetler Birliği'nde ve onunla bağlantılı ülkelerde komünist partileri iktidardan düşünce ve planlı ekonomiden tekellerin hakimiyetindeki piyasa ekonomisine geçilince, Türkiye, bu ülkelerden çok ucuza nitelikli işgücü ithalatına başladı. Çok düşük ücretlerle kaçak çalışan bu işçiler, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine büyük zarar verdi.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ABD emperyalizmi Türkiye'yi Irak'ta taşeron olarak kullanmaya çalıştı. Bunda başarılı olamadı. Aynı dönemde, Büyük Ortadoğu Projesi formüle edildi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hakim olan görüş ve anlayış, bu projede yer almamak doğrultusunda oluştu. Yakın tarihimizde 1964 ve sonrası, 1974 ve 1975-1980 döneminde de benzeri görülen bu eğilim, ABD emperyalizminin Türkiye'nin bütünlüğüne yönelik önemli bir tehdit oluşturmasına yol açtı. ABD emperyalizmi, önce PKK gibi bazı taşeronlar eliyle zor kullanarak saldırdı. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanınca, Türkiye'nin bütünlüğüne yönelik saldırıda daha kapsamlı bir stratejiyi gündeme getirdi.

ABD stratejisinin temeli, 1975-1980 dönemindeki çizgisine benzer nitelikteydi. 1975-1980 döneminde halk, siyasal görüşlerine göre bölünmüş; birbirine kırdırılmıştı. Böylece halkın gözünde meşruluk kazanan 12 Eylül Darbesi sonrasında Türkiye'nin ABD emperyalizminin yanında yer alması ve 1975 yılında kapatılmış olan ABD üslerinin yeniden açılması sağlanmıştı. Bu kez halkı etnik kökene göre bölme girişimleri ön plana çıktı. Halkımızı oluşturan çeşitli etnisitelerin mikromilliyetçiliğinin geliştirilmesi teşvik edildi. Ayrıca, devletle halk arasındaki bağın zayıflatması hedeflendi. Halkı birbirinden koparmanın ve birbirine kırdırmanın ve ayrıca devletle halk arasındaki bağın zayıflatılmasının bir aracı olarak, özelleştirmeler gündeme getirildi. Türkiye Cumhuriyeti'nde Osmanlı'dan devralınan aşiretlerden, cemaatlerden, tarikatlardan, boylardan, soylardan, etnisitelerden çağdaş bir ulus yaratılmasında devletçilik belirleyici bir rol oynamıştı. Bu süreci çok iyi kavrayan emperyalist güçler, kamu işletmelerinin, sağlık hizmetlerinin, sosyal güvenliğin ve eğitimin

⁷ Sendikaların ve şubelerin yönetimlerinde meydana gelen değişikliklerin ayrıntılı dökümü için bkz. Koç, Y., "TÜRK-İŞ Çok Değişti," Koç, Y., **İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketinin Güncel Sorunları**, Ataoğ Yayınılık, İstanbul, 1991, s.124-130.

⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Yıldırım, **Günümüzde İşçi Sınıfı ve Sendikalar**, Metis Yayınları, İstanbul, 1989, 84 s.; Koç, Y., **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, 416 s.

⁹ Koç, Y., **Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik**, TÜRK-İŞ Eğitim Yay.No.26, Ankara, 1999, 64 s.

özelleştirilmesi yoluyla, bir taraftan Türkiye'yi, diğer taraftan Türkiye'de önemli bir toplumsal etkisi olan işçi sınıfı ve sendikacılık hareketini zayıflatmayı temel hedef olarak kabul ettiler¹⁰. Bazı kamu hizmetlerinde ise yerleşme aynı amaca hizmet edecekti.

Avrupa Birliği emperyalizmi de özellikle 1992 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik saldırgan bir politika izlemeye başladı. Bu saldırgan politikanın en önemli unsurlarından biri de halkı ve işçi sınıfını, etnik kökene ve mezhebe göre bölmektir. Avrupa Birliği de, özelleştirmeler konusunda ABD emperyalizmi ile aynı çizgiyi izledi.

1991-1992 yıllarından itibaren, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunların temelinde, ABD ve AB emperyalizminin Türkiye'yi teslim almak ve/veya parçalamak için gündeme getirdikleri, dayattıkları ve uygulattıkları politikalar vardır. Bu nedenle, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunları ve bu sorunlara getirecek çözümler, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının sorunlarından ve çözümlerinden temelden farklıdır.

Günümüzde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine en büyük darbeyi indiren etmenler, **işsizlik** ve **kaçak çalıştırmadır**¹¹. İşsizliğin ve kaçak çalıştırmanın yaygın olduğu ve daha da arttığı koşullarda, sendikacılık hareketinin zayıflaması kaçınılmazdır. İşsizlik ve kaçak çalıştırmadaki artış ise, ABD ve AB emperyalizminin Türkiye'ye dayattığı politikalarla.

Özelleştirme, taşeronlaşma¹², **hizmet alımı, eve-iş-verme**¹³ gibi uygulamalar da emperyalizmin dayattığı politikalarla. Bunlar da sendikaların zayıflatılmasında etkilidir.

4857 sayılı İş Yasası ile getirilen bazı düzenlemeler işçilerin sendikalaşma eğilimini zayıflatmaktadır. Diğer taraftan, Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik sonrasında, sendikal hak ve özgürlükler konusu, yeni hak elde etme çabasından çıkmış, varolan hakları kullanabilme sorunu haline gelmiştir.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, 1991 öncesinde başarıyla kullandığı bazı araçların 1991 sonrasında etkisiz kaldığını yaşayarak görmektedir. Bu etkisizliğin nedeni, geçmişte iyi olan işçinin ve memurun kötüleşmesi veya geçmişte iyi çalışan sendikaların bürokratlaşması veya "sarı"laşması değildir. Etkisizliğin nedeni, 1991 yılından itibaren ABD ve AB emperyalizminin Türkiye'ye saldırırken, Türkiye'yi zayıflatmak için öngördüğü politikaların temel hedefinin işçi sınıfı olmasıdır. Artık sendikaların karşısındaki düşman, açıkça emperyalizmdir. Sendikalarımız ise bu çok daha güçlü düşmana karşı mücadeleye yeterince hazırlıklı değildir. Sorun, buradan kaynaklanmaktadır. İşçi sınıfı ve sendikalar bu dönemde bazı açılardan gelişmiş, bazı nedenlere bağlı olarak da bir ölçüde zayıflamıştır; ancak bir bütün olarak bakıldığında başarısızlıklarda, yenilgilerde ve kayıplardaki ana neden, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketindeki değişiklikler değildir. Bu dönemde asıl düşman ve düşmanın politikaları değişmiştir¹⁴. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi de yeni koşullara uygun politika ve mücadele araç ve biçimlerini henüz geliştirememiştir.

Günümüzde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin yaşadığı sorunların ikinci derece nedenleri arasında, üretim süreçlerinde, işgücünün sektörel dağılımında, istihdam biçimlerinde, v.b. meydana gelen değişiklikler de sayılabilir. Beyaz yakalı işçilerin sayısının artması, standart dışı çalışma biçimleri (kısmi zamanlı çalışma, işçi kiralama, çağrı üzerine çalışma, çeşitli esnek çalışma türleri), işyerlerinin küçültülmesi, taşeronluk, hizmet alımı, fason üretim, evde çalışma (eve-iş-verme), "sahte kendi hesabına çalışma" gibi uygulamalar da işçi sınıfı ve sendikacılık hareketini olumsuz etkilemektedir. Ancak, kapitalizmin Altın Çağı'nın ve Soğuk Savaş'ın bittiği, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının 1991 yılından beri ABD ve AB emperyalizminin saldırısı altında olduğu gerçekleri gözardı edilirse, sendikacılığın bugünkü sorunları doğru olarak algılanamaz ve getirecek öneriler de gerçekçi olmaz.

1980'li yıllardan beri uygulanan politikalar sonucunda, ülkemizde geçimini işgücü satışıyla sağlayanların (ücretlilerin), sağlamaya çalışanların (işsizlerin) ve geçmişte sağlamış olanların (işçi ve

¹⁰ Koç, Y., **Özelleştirme, Türkiye'yi Parçalamanın Bir Aracı**, Kaynak Yay., İstanbul, 2005, 216 s.

¹¹ Koç, Y., **Kaçak İşçilikle Mücadele, Sorunlar - Öneriler**, TÜRK-İŞ Yay.No.57, Ankara, 2000, 64 s.

¹² Koç, Y., **Taşeronluk ve Fason Üretim, Sorunlar, Çözümler**, TÜRK-İŞ Eğitim Yay.No.61, Ankara, 2001, 64 s.

¹³ Koç, Y., **Eve-İş-Verme**, TÜRK-İŞ Eğitim Yay.No.63, Ankara, 2001, 64 s.

¹⁴ İşçi sınıfına 2003-2006 dönemindeki saldırılar ve meydana gelen kayıplar konusunda bkz. Koç, Y., **AKP İşçilere Nasıl Zarar Veriyor**, Kaynak Yay., İstanbul, 2006, 118 s.

memur emeklilerinin) sayısı artmıştır. Resmi verilere göre, ücretlilerin sayısı, 1980 yılında 6,2 milyon iken, 1991 yılında 7,4 milyon ve 2006 yılında da 12,9 milyon olmuştur. Resmi verilere göre, ücretlilerin faal işgücü içindeki oranı da 1980 yılında yüzde 33,3 , 1991 yılında yüzde 38,7 ve 2006 yılında da yüzde 55,5 olmuştur. Ayrıca, 1980 öncesinde ağırlıklı olarak siyasal kaygılarla ertelenmiş olan mülksüzleşme, özellikle 1990'lı yıllardan beri, ulusötesi şirketlerin istekleri doğrultusunda gerçekleşen yeni uluslararası işbölümü ve emperyalist güçlerin talepleri doğrultusunda, hızlandırılarak sürmektedir. İşçi sınıfının saflarına her gün yeni katılımlar olmaktadır. Bu gelişimin bir başka boyutu ise, işçi sınıfının saflarında çok sayıda ilk kuşak, yeni mülksüzleşmiş işçi olmasıdır. Buna karşılık, geçmişte işçi aristokratı iken kendilerini işçi sınıfının dışında ve hatta üstünde gören memurlar ve özel sektördeki teknik ve idari personel, günümüzde işçi sınıfı bilincine erişmektedir. Kitle iletişim araçlarındaki gelişme sayesinde, işçi sınıfının tüm kesimlerinin dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmeler konusunda bilgi düzeyi yükselmektedir. 12 Eylül öncesinin siyasal önyargıları aşılma, geçmişte birçok işçi ve memur için ürkütücü olan “eylem” kavramı bile benimsenmektedir.

Bu gelişmelere karşın, sendikaların üye sayısı, üye kitlesini harekete geçirebilme ve yönlendirme gücü azalmaktadır. Sendikaların belirli partilere oy verme veya vermeme konusundaki çağrıları etkisiz kalmaktadır; sendikaların üye kitlesi üzerinde siyasal bir gücü yoktur. Sendikaların örgütleme çalıştığı tüketici boykotları başarısız kalmıştır. Sendikaların, sendikasız işçiler ve işsizler üzerinde hemen hemen hiç etkisi yoktur. Halk üzerindeki etkisi ise tükenmiştir; halktan destek değil, tepki alınmaktadır. Durum böyle olunca, hükümetler ve siyasal partilerin çoğu, sendikaları “YOK” saymaktadır. İşçiler ve memurlar, nisbi ve hatta mutlak yoksullaşma yaşamakta; sürekli hak kayıplarına maruz kalmaktadır. Diğer taraftan, işçiler ve memurlar arasında bireycileşme artmakta; dayanışma azalmaktadır; “ben ne yapabilirim ki” anlayışı yaygınlaşmaktadır. Bu sürecin sonucunda, üyelerin sendikalarına güveni azalmakta, eylemlere katılım ve eylemlerde coşku gerilemektedir.

Bu koşullarda, yanıt aradığımız soru, sıradan işçilerin ve memurların ortak örgütü olarak sendikalar, bu koşullarda nasıl bir programla, nasıl bir yapı ve işleyişle, hangi mücadele araçlarını ve biçimlerini kullanarak mücadele etmelidir?

İŞÇİ SINIFI NEDEN SESSİZ?

İşçi sınıfı, artan sorunlar karşısında neden sessizdir?

İşsizliğin hızla artması bu sessizliğin nedenlerinden biridir. İşsizlerin ekonomik çıkarlarını koruyan bir örgütlenme yoktur. İşsizlerin tepkilerini ancak bir siyasal hareket örgütleyebilir. Diğer taraftan, işsizliğin artması, iş sahibi olan işçilerin işsizlikten ürkmesine ve mecbur kalmadıkça yaşadığı sorunlara tepki göstermemesine neden olmaktadır. Ayrıca, çalışma olanağı bulan birçok insanın yakın çevresindeki bazı işsizlerin de geçimini üstlenmesi, ekonomik açıdan bıçak kemiğe dayanmadıkça tepkinin doğmasını zorlaştırmaktadır. Tepki verebilen sendikalı işçiler ise henüz çok büyük gerçek gelir kayıplarına uğramamıştır.

Örgütlü işçi etkili tepki gösterebilir ve gösterir. Bir işyerinde veya bir bölgede yaşayan örgütsüz işçilerin tepkileri genellikle parlayıp sönme biçimindedir; kolayca kontrol altına alınır. Tarihimizde eylemlerden örgütlülüğün doğduğu durumlar vardır; ancak bunlar yaygın değildir. Örgütlülük sendikal ve/veya siyasal alanda olabilir. İşçi sendikalarının üye sayısı sürekli olarak düşmektedir. Kamu çalışanları sendikalarının üye sayısında da duraklama başlamıştır. Siyasal alanda ise işçileri bünyesinde kitlesel olarak toplayabilmiş siyasal parti yoktur. İşçi ve kamu çalışanları sendikacılığının işçi sınıfının yalnızca yüzde 10-15'ini kapsayabildiği durumlarda, siyasal partiler de geniş işçi kitlelerini bünyelerinde bir araya getiremezse, örgütsüz kitleden toplumsal tepki beklemek olanaklı değildir. Örgütsüz kitlenin artan sorunlara yanıtı toplumsal çürüme (fuhuş, hırsızlık, gasp, kapkaç) olur.

Son yıllarda kitle iletişim araçlarında (medya) sermaye hakimiyeti ve tekelleşme iyice belirgin hale gelmiştir. Ulusal düzeyde yayın yapanlar arasında, Ulusal Kanal dışında işçi sınıfının taleplerini ve görüşlerini düzenli ve sistemli olarak aktaran televizyon kanalı yoktur. Sendikalar, çeşitli nedenlerle, bir televizyon kanalı kur(a)mamışlar, bir günlük gazete çıkar(a)mamışlardır. Kitle iletişim araçlarının en etkilileri, gerek emperyalizmin hükümete verdiği destek, gerek sermayenin hükümete bağımlılığı nedeniyle, yıllarca hükümeti desteklemiştir. Bu destek, iyimserlik ve hükümetin güçlülüğü havasının pompalanması biçiminde sürdürülmüştür.

Hükümetin güçlü bir Meclis çoğunluğuna sahip olması, başarılı 2002 genel seçimlerinin ardından 2004 yerel seçimlerinde oy oranını artırması, tepkileri frenlemiştir. Bir genel kural, hakim sınıflar cephesinde bir gedik veya çatlak olmadan kendiliğinden işçi hareketinin gelişmeyeceğidir. Sorunlar artsa bile karşıdaki güç büyükse veya büyük olarak algılanıyorsa, kitle eylemi ve tepkisi gelişmez. Arkasında ABD emperyalizminin, Avrupa Birliği emperyalizminin ve büyük sermayenin desteği olan veya olduğuna inanılan “güçlü” bir hükümete karşı kitle eylemleri yaygınlaşmamıştır.

Meclis’te temsil edilen güçlü ve inandırıcı bir alternatifin bulunmaması, sınıf bilinci gelişmemiş işçiler açısından umutsuzluğu artırmıştır. Diğer taraftan, AKP’nin kendi yandaşlarına tayin, işe adam alma, terfide öncelik gibi konularda sağladığı yararlar, örgütsüz ve özellikle sigortasız çalışan işçilerin, başarı şansı görmedikleri örgütlü mücadele yerine, iktidardaki partiye yanaşarak sorun çözmeye çalışma eğilimlerini güçlendirmiştir. Bu amaçla çeşitli tarikat ve cemaatlere girenler olmuştur.

İşçi sınıfının tepkisini sınırlayan diğer bir unsur, işsizliğin ve yoksullaşmanın güçlendirdiği bir gelişmedir. Emperyalizm (emperyalist ülkeler ve ulusötesi sermaye), özellikle Türkiye topraklarında güçlü bir ulus devlet istememektedir. Bu nedenle, etnik kimliği veya dinsel kimliği ön plana çıkaran eğilimler teşvik edilmektedir. İşçi sınıfının örgütlülüğünün zayıfladığı koşullarda, etnik kimliğin veya dinsel kimliğin ön plana çıkarılması, sınıf bilincinin gelişmesini önlemekte, işçi sınıfını etnik kökene veya dinsel inanca göre bölmektedir. İşsizlik ve yoksullaşma, emperyalistlerin bu çabalarının başarı şansını artırmakta; işçi sınıfının, sınıf bilinci temelinde tepki geliştirmesini daha da zorlaştırmaktadır. Bu plan doğrultusunda özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, etnik kimliğe ve dinsel kimliğe dayalı örgütlenmelerin etkisini artırmaktadır. Belirli tarikat ve cemaatler, devletin sağla(ya)madığı eğitim ve sağlık hizmetlerini parasız veya düşük bedellerle daha kaliteli olarak sundukça, sınıf kimliği zayıflamaktadır. Merkezi hükümetin zayıflatıldığı ve yerel yönetimlerin yerel güç odaklarının denetimi altında güçlendirildiği koşullarda etnik kimlik ve/veya dinsel kimlik daha da güçlendirilecek ve sınıf bilinci ve işçi sınıfının tepki verme niteliği daha da zayıflayacaktır. Etnik kimlik veya dinsel kimlik temelinde oluşturulmuş bazı vakıfların veya bu kesimlerin yönetimde bulunduğu belediyelerin halka iş bulması, odun-kömür-yiyecek dağıtması da sınıfın gücünü azaltmaktadır ve daha da azaltacaktır.

Eylem eğiliminin zayıflamasının diğer bir nedeni, eylemlerin etkisinin azalmasıdır. 18 yıl önce Bahar Eylemleri’nde bir grup işçinin çıplak ayakla yürüyüş yapması gazetelerin ilk sayfalarında haber olarak yer alabilmişken, günümüzde 20-30 bin kişilik mitingler bile kitle iletişim araçları tarafından “haber” olarak algılanmamakta ve kitleye iletilmemektedir. Günümüzde eylemler aracılığıyla taleplerin dile getirilmesi ve işçi sınıfının gücünün dosta düşmana gösterilmesi giderek daha da zorlaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının sermayenin iyice denetimi altına girmesinin ötesinde, bu eylemlerin “haber” olarak algılanmaması da önemlidir.

İşçi sınıfının günümüzdeki sessizliğinin diğer bir nedeni, örgütlü işçinin yaşlanması ve kıdeminin yükselmesidir. 2007 yılının işçisi, 1989 Bahar Eylemleri’ni gerçekleştiren işçiden 18 yaş daha yaşlıdır. Kamu kesiminde yeni işçi alınmadığı ve bu eylemleri özellikle ve öncelikle kamu işçileri yaptığımıza göre, örgütlü işçinin yaşında ve işyeri kıdeminde önemli bir artış söz konusudur. Ayrıca, emekliliği yaklaşan veya emekliliğini hak ederek çalışmayı sürdüren işçi, eylemler konusunda daha ürkektir. Diğer taraftan, kamu kesiminin sendikalı işçilerinin gerçek ücret düzeyinde henüz önemli düşüşler yaşanmamıştır.

İşçi sınıfının memur statüsünde istihdam edilen kesimlerinin eylem ve tepki eğiliminin azalmasının bazı özel nedenleri bulunmaktadır. Bunun bir nedeni, eylem yorgunluğudur. 1990 yılından beri büyük özveriyle mücadele eden ve çeşitli riskleri göze alan insanlar, bu çabalarına denk gelen somut yararlar elde edememişlerdir. Bazen yeterince düşünülmeden ve ücretlilerin durumu yeterince dikkate alınmadan alınan eylem kararları, kitleyi daha da yormuştur. Diğer taraftan, işçi sınıfının memur ve sözleşmeli personel statülerinde istihdam edilen kesimleri içindeki siyasal farklılıklar önemini büyük ölçüde korumaktadır. Sendikal örgütlülük, bazı istisnalar dışında, siyasal eğilimlere göre bölünmüş durumdadır. Bu durum, ortak eylem geleneğinin yaratılmasını hala engellemektedir. Ayrıca, memur ve sözleşmeli personel statülerinde çalışanların ücretleri düşük olsa da, iş güvenceleri bulunmaktadır. Son dönemde işsiz, sendikasız ve sigortasız işçinin, esnafın ve köylünün durumunun hızla kötüleşmesi, düzenli gelir güvencesine sahip olan memurun ve sözleşmeli personelin tepkisini frenlemektedir.

Esnafın ve köylünün durumu giderek kötüleşmektedir. Esnaf, siftohsız dükkan kapatmaktan yakınmaktadır. Köylü perişan durumdadır. Ancak, sendikalı işçiyile ve memurla kıyaslandığında çok daha büyük sıkıntılar yaşayan bu sınıf ve tabakalar, herhangi bir örgütlü tepki vermemektedir. 2001 krizi sonrasındaki esnaf eylemleri saman alevi gibi sönmüştür. Köylülüğün tepkisi ise çok sınırlıdır. Toplumun diğler kesimlerinin tepkisizliğı, sayıları giderek azalan sendikalı işçilerin ve kamu ücretlilerinin tepkisini frenlemektedir.

Yaşanan uluslararası rekabete, Avrupa Birliğı ile gümrük birliğıne, ekonomik krizlere, artan iç göçe ve işsizliğe ve diğler bazı nedenlere bağılı olarak yerli ve yabancı kaçak işçilik yaygınlaşmaktadır. Yerli ve yabancı kaçak işçinin sendikalarda örgütlenmesi ve örgütlü bir tepki vermesi olanaklı değildir. Buna karşılık, bu durumdaki işçilerin, ekonomik alanda mücadele amacıyla siyasal düzeyde örgütlenmeleri ve farklı tepkiler geliştirebilmeleri tek seçenektir.

SENDİKANIN AMACI NEDİR?

Günümüzde Türkiye’de faaliyet gösteren sendikaların amacı, üyeleri için daha iyi bir yaşam sağlamaktır. Günümüzdeki sendikaların büyük çoğunluğunun amacı, kapitalizmi yıkararak sosyalizmi kurmak değildir; çünkü sendikaları oluşturan üyelerin böyle bir niyeti yoktur. “Bu koşullarda bile sendikalar işçi sınıfına sosyalizmi öğretsin” gibi düşünceler ise abesle iştigaldir. İşçi sınıfının tarihsel misyonuna ilişkin görüş ve öneriler ne olursa olsun, bugünkü işçi sınıfının çok büyük kesimlerinin böyle bir amacı, talebi ve hedefi söz konusu değildir. Diğler bir deyişle, “işçi sınıfı sosyalizmi istiyor da, sendikalar buna engel oluyor” gibi bir mantık, geçerli değildir. Sendika, siyasal yapıyı dönüştürmede araç veya ana unsur (anarkosendikalizm) olarak da görülmemektedir.

Ancak günümüzde yalnızca üyelerin gücüyle üyelerin yaşam düzeyini yükseltmek ve daha ileri düzeyde haklar elde etmek mümkün değildir. Sendikaların gücü (üye sayısı, üyelerin sendikal mücadeleye katılımı, sendikaların maddi olanakları, v.b.) azalmaktadır. Buna karşılık, sermayedar sınıf (yerli, yabancı ve uluslararası) güçlenmektedir. Bu koşullarda, sendika, üyesinin çıkarlarını koruyabilmek için, işçi sınıfının bir bütün olarak gücünü harekete geçirmeye çalışmak, bu nedenle de, işçi sınıfının geniş kesimlerinin çıkarlarını savunan bir çizgi izlemek zorundadır. Küçük işyerleri, bilinç yetersizliğı ve başka nedenlerle işçi sınıfının geniş kesimleri sendikalarda örgütlenmiyorsa, onların desteğini çeşitli biçimlerde sağlayacak biçimde onların sorunlarına da önem verilmelidir. Sendika, üyesi olmayan işçiyi de etkileyecek bir programa, işleyişe, mücadele çizgisine sahip olmalıdır.

Türkiye’de tek başına işçi sınıfının gücü de, işçilerin sorunlarının ana sorumlusu olan emperyalizme karşı yeterli değildir. Sendika, işçi sınıfının düşmanı emperyalizme ve ülkemizdeki işbirlikçilerine karşı, emperyalizmin baskı ve sömürüsü altında olan tüm emekçi sınıf ve tabakaların, emperyalizmin bağımsızlığı ortadan kaldırııcı ve anti-demokratik baskılarından rahatsız olan tüm kesimlerin talepleri de dile getirilmelidir. Sendika, işçi sınıfının çıkarlarıyla halkın ve ülkenin çıkarlarının bütünleştiğini kavramalı ve anlatmalıdır.

Sendikanın yapısı ve işleyişi de bu amaca uygun olmalıdır.

Emperyalizme karşı mücadele temelinde oluşacak bir ittifak içinde, diğler ülkelerin işçileriyle ikili ilişkiler ve/veya uluslararası sendikal – siyasal işbirliğı, güçbirliğı ve birliktelik mümkün müdür? Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları anti-emperyalist değildir; tam tersine, başından itibaren emperyalist politikalarından yararlanmışlar ve bu nedenle de emperyalist politikaları desteklemişlerdir¹⁵. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları uluslararası sendikal örgütlere hakim olduğundan, komünistlerin hakimiyeti altında olanlar dışındaki uluslararası sendikal örgütler de emperyalist politikaların destekçisi olmuştur¹⁶. Günümüzde uluslararası dayanışma olarak gerçekleştirilen eylem, dayanışma veya protesto mesajları göndermekle sınırlıdır. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının bugünkü ana talebi, ulusötesi şirketlerin istihdam olanaklarını ve kar gerçekleştirmelerini azgelişmiş ülkelere ve Çin Halk Cumhuriyeti’ne kaydırmasını önlemektir; azgelişmiş ülkelere emperyalist ülkelere yönelik kitlesel bir göçe engel olmaktır. Böylece, kendi ülkelerinin işçileri için iş olanakları yaratılacak; bu işçilerin ve

¹⁵ Daha ayrıntılı açıklamalar için bkz., Koç, Y., **Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)**, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 2006.

¹⁶ Daha ayrıntılı bilgi ve açıklama için bkz. Koç, Y., **Avrupa Sendikacılığı, Enternasyonalizm mi, Çağdaş Misyonerlik mi?**, 2. Baskı, Kaynak Yay., Ankara, 2006.

onlar adına işverenlerin ödedikleri primler sayesinde gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemi devam edecek; işçilerin ve şirketlerin ödedikleri vergilerle sosyal refah devleti güçlendirilecektir. Göçün kontrol altına alınması ise işsizliğin artmasının önlenmesi açısından önemlidir. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, bu amaçlarına ulaşmak için kendi emperyalist devletleriyle ve ulusüstü bir devlet kurma girişimi olan Avrupa Birliği ile giderek daha da yakınlaşan bir işbirliği ve bütünleşme içindedir. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının talebi, eski Yunan'da vatandaşlar arasında geçerli olan demokrasinin benzeridir. Bu demokrasi, büyük bir köle kitlesinin sömürüsüne dayalıdır. Günümüzde emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının amacı da, emperyalist sömürü temelinde emperyalist ülkelerde işçi haklarının ve refah devletinin olanaklarının sağlanmasıdır. Bu nedenle, sermayenin ulusötesi niteliğinin güçlenmesi, emperyalist ülke işçi sınıflarını enternasyonalist yapmamakta, tam tersine milliyetçileştirmekte ve kendi devletleriyle daha da yakınlaştırmakta ve hatta bütünleştirmektedir¹⁷. Dünyada güçlü bir sosyalist-komünist alternatifin olduğu dönemlerde, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının önemli bir kesimi komünist partilerini destekliyor ve enternasyonalist bir çizgiyi benimseyebiliyordu. Bu tavrın ortaya çıkmasında, komünist partilerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında vatan savunmasına önemli katkılarda bulunmuş olması da önemli bir rol oynuyordu. Ancak Sovyet sisteminin çökmesinin ardından emperyalist ülkelerin işçi sınıflarında “burjuva proleter” özellik iyice belirgin olmuştur. Sovyet sistemi çökmeden önce ortaya çıkan Avrupa Komünizmi anlayışı da burjuva proletaryanın komünist hareketi nasıl etkilediğinin bir örneğidir.

Az gelişmiş ülkelerde anti-emperyalist mücadele yeniden yükselmektedir. Ancak, bu ülkelerin işçi sınıfları arasında güçlü bağlar, işbirliği ve güçbirliği sınırlıdır. Geliştirilmesi gereken bu işbirliği, uzun vadede, uluslararası sendikal örgütlerin politikalarının da değişmesine katkıda bulunacaktır. Özellikle Rusya Federasyonu, Hindistan ve Arjantin gibi ülkelerin sendikacılık hareketlerinin bu konuda önemli katkıları olabilir.

---

¹⁷ Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerine karşı ilk örgütlenmeler emperyalist ülkelerde başladı. Amaç, sermayeye karşı “küresel direniş” değil, iş olanaklarının ve vergilerin az gelişmiş ülkelere kaymasını önlemektir. ABD'nin ünlü Birleşik Otomobil İşçileri Sendikası'nın (UAW) ünlü önderi Walter Reuther daha 1950'li yıllarda çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin bu boyutuna dikkat çekti ve Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu'nun (IMF) bu konularda çalışmalar yapmasını istedi. Federasyon bu çalışmaları başlattı. Bu yıllarda Federasyon'un genel sekreter yardımcısı olan Charles Levinson, daha sonraki yıllarda bu alana büyük ağırlık verdi (Bu konuda bkz. Levinson, C., **International Trade Unionism**, İngiltere, 1972, özellikle sayfa 38-141. Levinson'un DİSK'e bağlı Gıda-İş tarafından iki kitabı da yayımlandı: Levinson, C., **Çok Uluslu Firmalar ve Sendikalar**, Gıda-İş Yay.No.1, İstanbul, 1974, 24 s.; **Sermaye, Enflasyon ve Çok Uluslu Şirketler**, Gıda-İş Yay. No. 3, İstanbul, 197 s.). Bu çalışmaların da etkisiyle, 1966 yılında Ford ve General Electric şirketlerinde çeşitli işyerlerinde çalışan işçilerin temsilcilerinden ilk Dünya İşyeri Konseyleri (WCC) kuruldu. IMF'nin oluşturduğu konsey sayısı 24'ü buldu. Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu'nda (IMF) Herman Rebhan'ın, Kimya ve Genel İşçiler Sendikaları Uluslararası Federasyonu'nda (ICF) Charles Levinson'un ve Uluslararası Gıda ve Bağlantılı İşçiler Sendikaları Federasyonu'nda (IUF) da Dan Gallin'in genel sekreterliği döneminde, bu üç örgütün işbirliği içinde çokuluslu şirketlere karşı güç oluşturulmaya çalışıldı. Ayrıca, ICFTU ile bir görev bölümü yapıldı; ICFTU çalışmalarını ILO ve OECD'de yoğunlaştırdı ve buralarda iki belgenin kabul edilmesini sağladı. Özellikle Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu, 1980'li yıllarda çeşitli çokuluslu şirketler konusunda yayınladığı raporlarla (örneğin, **IBM File, Caterpillar**), bu çabalarını sürdürdü (Bu konularda bkz. Rebecca Gumbrell-McCormick, “Facing the Multinationals,” Carew ve diğerleri, **The International Confederation of Free Trade Unions**, Peter Lang Pub., Almanya, 2000, özellikle s.377-384 ve ayrıca, Karl Casserini, **International Metalworkers' Federation 1893-1993, The First Hundred Years**, 1993, s.63-65 ve 96-100). Bu girişimlerin temel özelliği, anti-komünist olmaları, emperyalist ülkelerin iş olanaklarının ve sosyal devletin finansmanında kullanılan vergilerin başka ülkelere kaçmasını engelleme çabalarıydı. Çokuluslu şirketlere karşı mücadele yeni başlamaktadır. Hatta, bugün çok sık kullanılan sosyal hüküm (“social clause”) kavramı da bundan yaklaşık 50 yıl önce Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu'nda Karl Casserini tarafından geliştirilmiştir. Bugün ulusötesi sermayeye karşı “küresel direniş”in mümkün olduğunu düşünenler, geçmişin bu deneyiminin içeriğini, amacını ve sonucunu da tartışmak zorundadır. Ayrıca, ICFTU'nun, Dünya Sendikalar Federasyonu'ndan koparılan sendikalarla anti-komünizm temelinde NATO ile aynı strateji çerçevesinde aynı yıl kurulduğu da unutulmamalıdır.

SENDİKANIN PROGRAMI NASIL OLMALIDIR?

Sendikalar için hayali programlar oluşturulması hiçbir işe yaramaz. Doğru program, hayatın gündeme getirdiği sorunların çözümü için işçi sınıfının mevcut durumunu dikkate alan hedeflerdir. Sendikal program, sorunun aşılması sürecinde, yeni işbirlikleri, yeni birliktelikler ve yeni birlikler yaratarak sendikacılığı güçlendirebilmelidir.

Programın temel unsurlarından biri, ittifak politikasıdır. Belirli bir ittifak, bazı başka ittifakların dışlanması anlamına gelir. Örneğin, Kürt milliyetçiliği ile ittifakı temel alan bir anlayış, Kürt milliyetçiliğinin karşısında olan tüm güçleri karşısına almış demektir. Avrupa Birliği'ni demokratikleşmede ana müttefik olarak kabul eden anlayış, tüm AB karşıtlarını karşısına alır. Cemaatler-tarikatlar ile belirli bir mezhebi temel müttefik olarak görmek de örgütün diğer ilişkilerini aksatır; laik unsurları karşısında bulur.

Türkiye’de sendikacılık hareketinin temel programı, anti-emperyalist olmalıdır; bu gereklidir ve mümkündür. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’nün yönetiminde Avrupa Birliği ve ABD emperyalistleri vardır; bunların dayattığı politikalar ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamı tahrip etmektedir. AB ve ABD emperyalizminin istihbarat ve yönlendirme örgütü olarak çalışan vakıflar ve çeşitli “sivil toplum örgütleri” ile Soros ve Açık Toplum Enstitüsü gibi kişi ve örgütlenmeler de, bu anti-emperyalist mücadelede düşman safındadır.

Burada sorunlu olan, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının tavrıdır. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ve sendikaları, kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını desteklemektedir. Bu ülke sendikaları, sermayedar sınıflarını “sosyal ortak” olarak görmektedir; çünkü gerçekten bunların kısa vadeli çıkarları ortaktır. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürden pay almaktadır; Engels’in ifadesiyle bunlar “burjuva proletarya”dır. 1-7 Eylül 1920 tarihlerinde Bakü’de toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı’nın sonunda, “**Avrupa, Amerika ve Japonya’nın İşçilerine Doğu Halkları Kurultayı’nın Çağrısı**” yayımlanmıştır. Bu çağrıda, Bakü Doğu Halkları Kurultayı, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu: “Bizim yaralarımızı görmediniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de sığır olduğumuzu söylediklerinde, siz kendi zalimlerinize inandınız. **Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz olarak gördünüz.**”¹⁸ Bu değerlendirme bugün de geçerlidir.

Günümüzün koşulları, emperyalist ülkelerdeki işçi sınıflarını (komünistler dışında) enternasyonalist değil, milliyetçi yapmaktadır. Azgelişmiş ülke halkları emperyalizmi geriletip emperyalist sömürüyü engellemezse, emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesi değil, “sınıf ortaklığı” belirleyici kalmaya devam edecektir. Emperyalist ülke işçi sınıflarında enternasyonalizmi geliştirmenin yolu, emperyalist sömürünün engellenmesinden ve böylece bu ülkelerde sınıf mücadelesi ateşinin körüklenmesinden geçmektedir. Ulusötesi şirketlerin artan gücü ve etkinliği de, emperyalist ülke işçi sınıflarında enternasyonalizmi geliştirmemekte; tam tersine, iş olanakları, vergi gelirleri ve sosyal güvenlik primleri için, emperyalist ülke işçi sınıflarının kendi devletleriyle daha da bütünleşmesine neden olmaktadır.

Anti-emperyalist olmak, yalnızca emperyalizmin sömürsünün devamı için başvurduğu saldırganlığa karşı olmak demek değildir. Aslolan, azgelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarının ve işgücünün sömürülmesine, azgelişmiş ülkelere tekel fiyatlarıyla mal satılmasına, para oyunları ve borçlanma yoluyla azgelişmiş ülkelerde yaratılan değer emperyalist ülkelere aktarılmasına, bu ülkelerde demokratik işleyişi yok eden müdahalelerde bulunulmasına karşı çıkmaktır. Emperyalist ülke sendikalarının hemen hemen hiçbiri bunu yapmamaktadır. Bu durumda, anti-emperyalizm temelinde gelişecek bir sendikacılık hareketi, emperyalist ülkelerin sendikalarını yanında değil, karşısında bulmaktadır.

Diğer taraftan, günümüzde yabancı sermayeli şirketler fabrikaları, madenleri, hizmet işyerlerini satın almaktadır; Türkiye’de emek-sermaye çelişkisi, emperyalizme karşı bir mücadeleyi de doğrudan içermektedir. Ayrıca, eskiden ülkemizdeki sınırlı sayıdaki yabancı sermayeli işyerleri

¹⁸ “You, who were dogs to the capitalists, saw us as your own dogs.” “Appeal of the Congress of the Peoples of the East to the Workers of Europe, America and Japan,” **Congress of the Peoples of the East, Bakü, September 1920, Stenographic Report**, New Park Publications, 1977.

sendikalıydı. 1980 öncesinde bu şirketlerin amacı, iç pazarda mal satmaktı. Şimdi ise hedef ihracattır; bu nedenle de sendikasızlaştırma yabancı sermayeli şirketlerde de yaygındır¹⁹.

Türkiye’de sendikacılık hareketinin temel programı bağımsızlıkçı olmalı ve Türkiye’nin bütünlüğünü (üniter yapısını) savunmalıdır. Emperyalizme karşı mücadelede laik, demokratik ve sosyal ulus-devlet son derece önemlidir. Söz konusu olan, ulus-devletin bağımsızlığıdır; hayali veya soyut bir yapının bağımsızlığı değil. Halk, etnik kimliğe veya dini inançlara göre bölünürse, sınıf kimliği gerilere itilir. Etnik kimliğin ve din-mezhep-cemaat-tarikat kimliğinin geri plana itilmesi durumunda, sınıf kimliği ön plana çıkar. Ulus-devlet ile sınıf olgusu ve mücadelesi bir arada varolabilir. Ancak etnik kimliğin ve/veya din-mezhep-cemaat-tarikat kimliğinin hakim olması, ulus-devleti parçalar, sınıf bilincine büyük darbe indirir. Bu nedenle, Türkiye’nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü savunmak, işçi sınıfının sınıf çıkarlarını zayıflatmaz, aksine güçlendirir. Etnik kimliği veya inanç kimliğini öne çıkarmak ise hem sınıf kimliğine, hem de Türkiye’ye zarar verir.

Günümüzde işçi sınıfının kurtuluşu ile ülkemizin ve halkımızın kurtuluşu birebir örtüşmektedir; birbirini tamamlamaktadır. Biri olmadan diğeri olamaz. İşçi sınıfına yönelik her önemli saldırının arkasında emperyalizm vardır. İşçi sınıfı, ancak emperyalizmi tespit ve teşhir ettiğinde ve anti-emperyalist bir tavır geliştirdiğinde, günlük sorunlarının çözümü konusunda adım atabilir.

Bu durumda, sendikalar, emperyalistlerin Türkiye’de azınlık yaratma, dini kimliğin öne geçmesine olanak sağlama konularındaki girişimlerine, etnisite temelli mikromilliyetçiliğe, Kıbrıs’taki haksız taleplerine, Ermeni soykırımına ilişkin yalanlarına ve iftiralara, Avrupa Birliği emperyalizminin Balkanlar politikasının bir aracı olan ekümeniklik ve Heybeliada Ruhban Okulu konularındaki taleplere karşı tavır almalıdır. Bu konuda belirlenecek ve uygulanacak ilkeler, sendikacılık hareketinin geniş bir anti-emperyalist cephe oluşturabilmesi açısından da önemlidir.

Sendikalar, demokratik hak ve özgürlükleri ve insan haklarını savunurken, emperyalist politikalar doğrultusunda uygulanan bölücü teröre de karşı çıkmalıdır. Bölücü teröre karşı çıkmamak, hem emperyalizmin oyununa gelmektir, hem de halkın büyük çoğunluğundan tecrit olmayı getirir.

Sendikaların programında demokratik ve laik sosyal hukuk devletinin savunulması da önemli bir yer oluşturmaktadır. Demokrasinin temel önkoşulu bağımsızlık ve laikliktir. Sendikal hak ve özgürlüklerin temelini de bağımsızlık, laiklik ve demokrasi oluşturmaktadır.

Sendikalar, özelleştirmeye karşı **kamulaştırmayı ve devletçiliği** açıkça savunmalıdır.

Sendikalar, işçi sınıfının örgütsüz kesimlerinin, işsizlerin ve emeklilerin yanı sıra, ülkenin ve halkın diğer kesimlerinin çıkarlarını da savunmalıdır.

SENDİKANIN YAPISI VE İŞLEYİŞİ NASIL OLMALIDIR?

Sendikanın yapısı ve işleyişi, sendikalı işçiyi, toplumsal ve siyasal süreçlere bilinçli ve etkili bir unsur olarak katmaya yönelik olmalıdır. Sendika, böylece, hem işçinin gücünü harekete geçirebilmeli, hem onu geliştirerek dönüştürebilmelidir.

Sendikaların yapısı ve işleyişi demokratik olmalıdır. Demokratiklik hem iç örgütlenme ve işleyiş, hem de dışarıdan yönetilmeme açısından önemlidir.

Sendikal örgütlenmede, yerel sendikalar temelinde federasyon ile milli tip sendika örgütlenmelerinin her birinin üstünlükleri ve sakıncaları vardır. Ayrıca, genel sendika, işkolu sendikası, işyeri sendikası, meslek sendikası gibi farklı örgütlenme modellerinin yararları ve sakıncaları da tartışılabilir. Ancak bugün sendikacılık hareketini yeniden yaratamayacağımıza göre, tartışmada hareket noktası olarak bugünkü sendikal yapıları almak kaçınılmazdır.

İşyeri örgütlenmesinde temel kişi, işyeri sendika temsilcisidir. 1970’li yıllardan beri sihirli bir sözcük olarak “konsey” önerisi dönem dönem gündeme getirilmiştir. Ancak, bu tür örgütlenmeyi temel alan sendikalarda bile bu yapı işlememiştir. İşçi sınıfının bugünkü bilinç düzeyinde, iyi işleyen ve gerçek işçi önderlerine dönüştürülecek işyeri sendika temsilcilikleri en etkili birimdir.

---

¹⁹ Koç, Y., **Türkiye’de Yabancı Sermayeli Şirketlerde Sendikalaşma**, TÜRK-İŞ Eğitim Yay.No.39, Ankara, 1999, 64 s.

Şube yönetimlerinin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi de ayrı bir çabayı gerektirmektedir. Bugün bu konuda büyük bir boşluk söz konusudur.

Belirli bir yöredeki sendikaların ve diğer demokratik kitle örgütlerinin kendi aralarında gayri-resmi yapılar oluşturmaları son derece önemlidir. 1993 yılında oluşturulan Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun ve 1999 yılında oluşturulan Emek Platformu'nun en önemli katkısı, merkezi düzeyde gerçekleştirilen işbirliklerinin yerel düzeye taşınmış olmasıdır. Bu yapılar bugün ne kadar zayıf olursa olsun, koşullar gerektirdiğinde daha işlevsel hale gelebilmektedir.

Sendikalı işçinin örgütlenmesi de ek bir çaba gerektirir. Örgütlenmek, yalnızca sendikaya üye kaydı yaptırmak değildir. Sendika, erkek üyesinin eşini ve kadın işçileri "sendika kadın kolları"nda, üyelerinin çocuklarını "gençlik kolu" veya "çocuk klübü"nde örgütleyebilir. Sendika, sendikalı işçinin işyeri dışındaki yaşamında da etkili olabilir.

Sendika, sendikasız işçileri de etkileyebilir ve örgütleyebilir. Örneğin, sosyal güvenlik alanında bir bilgi hattının oluşturulması, bu bağın kurulmasında önemlidir. Sendikalar geçmişte işbulma bürosu gibi işlevler de üstlenmiştir. Bugün de bu konuda yardımcı olunabilir. Kaçak işçilikle mücadelede sendikaların olanakları kullanılabilir. Sendikasız işçilerin kanundan doğan haklarını öğrenmelerinde ve elde etmelerinde de sendikanın yardımı olabilir.

Yalnızca sendika tüzüklerinin demokratik biçimde düzenlenmesiyle demokratik bir sendikal yapı ve işleyiş elde edilemez²⁰. Sendikaların demokratikleşmesi doğrultusunda tabandan bir talep gelmelidir. Bu da, işçi sınıfı hareketi dışındaki bazı kişilerin emir vermesiyle gerçekleşmez. Demokratikleşme talebi de hayatın zorlamasıyla gündeme gelir ve gerçekleşir.

Bir görüşe göre, sendikaların yaşadığı sorunların temelindeki neden, sendikalarda meydana gelen bürokratikleşmedir. Sorunun temel nedeni bürokratikleşme olmamakla birlikte, sendikacılığın bir mesleğe dönüşmüş olmasının yarattığı önemli sakıncalar vardır. Bazı örgütler, bu sorunu aşmak için yönetimde görev alma süresine sınırlama getirmektedir. Bunun ilk örneği, 1970'li yıllarda ASİS Sendikası'ndadır. Günümüzde de bazı sendikalarda benzer bir işleyiş öngörülmektedir. Ancak bunun demokratikleşmeye ne ölçüde katkıda bulunduğu tartışılabilir. Ayrıca, sendikacıların aylıklarının işyerinde çalışırken alınan aylıkla veya ücret cetvelinin en üstündekiyle sınırlandırılması uygulaması da yapılabilir; fakat bunların hiçbiri kendi başına demokratik bir yapı ve işleyişi güvence altına almaz. Diğer taraftan, ilgili yasanın öngördüğünün dışında ek organlarla (danışma kurulu, başkanlar kurulu, şube başkanları kurulu, temsilciler kurulu, v.b.) demokratikleşme doğrultusunda adım atılabilir.

SENDİKAL MÜCADELEDE ARAÇLAR VE BİÇİM

Sendikacılık hareketi, üyelerinin çıkarlarını korumak gibi en temel ve basit görevi yerine getirmeye çalışırken bile, sorunların çözümünün siyasal alana kaydığı koşullarda, aktif siyasal faaliyet içinde olmalıdır. Bu konu Türkiye'de yıllardır tartışılmaktadır²¹. Ancak 1997 yılından beri işçi sendikalarının siyasal faaliyeti konusunda en geniş haklar tanınmış bulunmakla birlikte, işçi sendikaları bu konuda somut adım atmamaktadır.

1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendikal Birlikleri Hakkında Kanun'un 5. maddesi kesin bir siyasal faaliyet yasağı getirmişti: "İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayım faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar." Bu maddenin ihlalinin yaptırımı sendikanın üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılmasıydı (M.7).

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Yasasında bu yasak büyük ölçüde kaldırıldı (M.16): "Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküller: Siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden her hangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilatı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz."

²⁰ Koç, Y., "12 Eylül Öncesinde Sendika Tüzüklerinde Sendika-İç Demokrasi," **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar**, Atalol Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.245-273.

²¹ Koç, Y., **Sendikalar, Siyaset, Siyasal Parti**, YOL-İŞ Sendikası Yay., Ankara, 1997, 173 s.

Bu düzenlemede sendikaların siyasal faaliyetlerinin önündeki engeller kaldırılıyor; ancak siyasal partilerle organik bağ yasaklanıyordu.

1982 Anayasası bu özgürlükleri tümüyle kaldırdı (M.52): Sendikalar... siyasal amaç güdemezler, siyasal faaliyette bulunamazlar, siyasal partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar...”

1983 yılında askeri yönetim döneminde kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Yasasının 37. Maddesi bu yasakları daha da kapsamlı bir hale getirdi:

“Sendika ve konfederasyonlar siyasal amaç güdemezler, siyasal faaliyette bulunamazlar, siyasal partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasal partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasal amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasal partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasal faaliyet sayılmaz.

“Bir siyasal partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.”

Sendikaların siyasal faaliyetleri konusunda ilk olumlu adım, 1995 yılında Anayasanın 52. maddesinin kaldırılmasıydı. Böylece, sendikaların siyasal faaliyeti bir anayasal yasak olmaktan çıktı; yalnızca yasa ile yasaklandı.

1997 yılında da 2821 sayılı Sendikalar Yasasının yukarıda belirtilen iki fıkrası iptal edildi.

Günümüzde sendikaların siyasal faaliyeti konusunda çok geniş bir özgürlük söz konusudur. Türkiye sendikacılık hareketi, siyasal faaliyet olanakları açısından, tarihinin en özgür dönemini yaşamaktadır. Bu konudaki kısıtlamalar, sendikaların siyasal partilerden maddi yardım alamaması (2821/40), siyasal parti adıyla ve amblemiyle sendika kurulamaması ve sendika yöneticilerinin milletvekili seçildiğinde sendika yöneticiliği görevinin sona ermesidir (Anayasa, M.82).

Sendikalar günümüzde, bağımsız adayları veya siyasal partileri destekleyebilirler ve hatta siyasal parti bile kurabilirler. Bu olanak, sendikaların siyasal partilerce kullanılması biçiminde değil de, işçi sınıfının siyasal alanda da doğrudan etkisini kullanması biçiminde değerlendirilirse; bu olanaktan, yalnızca sendikalı işçiler için değil, işçi sınıfının ve halkın tümünün çıkarları doğrultusunda etkili bir araç olarak yararlanılabilir.

İşçi sınıfı içinde farklı siyasal eğilimler vardır. Ancak, işçi sınıfına ve ülkemize yönelik saldırı karşısında, Soğuk Savaş döneminin siyasal önyargıları büyük ölçüde silinmiş durumdadır. Etnik kökene ve dini inanca dayalı farklılıkların işçi sınıfını bölmesine engel olunabilirse, işçi sınıfının sınıf temelinde siyasallaşması ve siyasete doğrudan müdahil olması mümkündür.

Burada kaçınılması gereken bir hata, 1975-1980 döneminde işçi sendikacılığında yaşanan ve günümüzde bazı kamu çalışanları sendikalarında tekrarlanan, siyasal örgütlenmelerin sendikayı dışarıdan yönetme eğilimidir. Bu uygulama, sporcuya yapılan doping gibidir. İlk başta, siyasal hareketin verdiği destekle, sendikal çalışmada bir atılım yapılır; özveriyle siyasal kadroların katkılarıyla büyük gösteriler ve eylemler düzenlenir. Ancak, siyasal hareket, bu desteğin karşılığını örgütü yönlendirerek ve hatta yöneterek almaya başladığında, dopingin olumsuz etkileri çıkmaya başlar; sendikada bölünmeler, iç kavgalar, tasfiyecilik ve zayıflama gündeme gelir. Siyasal bir örgütün kontrolü altına giren sendika, siyasal alandaki her türlü gelişmenin, bölünmenin ve çatışmanın kendi içine de yansıtıldığını görür.

Sendikacılığın elindeki önemli mücadele araçlarından biri, çalışma mevzuatının demokratikleştirilmesi konusunda Anayasa'nın 90. maddesinde yapılmış olan değişikliği ve onaylanmış ILO Sözleşmelerini kullanmaktır.

Ülkelerin onayladıkları uluslararası sözleşmelerin ve antlaşmaların iç mevzuatla ilişkisi geçmişten beri dikkatle düzenlenen bir konudur; çünkü uluslararası metinlerin doğrudan uygulanırılığını kabul etmek, ulusal egemenliğin kısmen devri anlamına gelir.

Bu konu, 1961 Anayasası'nın 65. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149'uncu ve 151'inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.”**

1982 Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrası da şu şekildeydi: **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.”**

Uluslararası antlaşmaların doğrudan uygulanırılığı konusu AKP iktidarı döneminde 2004 yılında TBMM gündemine geldi. AKP'li milletvekillerinin kanun teklifinde, Anayasa'nın 90. maddesine şu hükmün eklenmesi öngörülüyordu: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Kanun teklifinin genel gerekçesinde, “temel hak ve hürriyetlerin, evrensel düzeyde kabul edilmiş standart ve normlar ile Avrupa Birliği kriterleri seviyesine çıkarılması amacıyla kanunlarımızda düzenlemeler yapılması ihtiyacı temel yasamız olan Anayasa'da da değişiklikler yapma zorunluluğunu doğurmuştur” deniliyordu. Madde gerekçesi ise şöyleydi: “Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın hallinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90'inci maddenin son fıkrasına hüküm eklenmiştir.” Bu hüküm, Anayasa Komisyonu tarafından da kabul edildi.

7 Mayıs 2004 günü yapılan TBMM Genel Kurul görüşmeleri sırasında CHP'li bazı milletvekilleri, konuya açıklık getirmek amacıyla, teklifin başına “Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Uluslararası Çalışma Örgütü çerçevesinde yapılarak” ibaresinin eklenmesini önerdiler. Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu bu konuda şu görüşü belirtti: “Bu sayma yöntemini biz, teknik olarak doğru bulmuyoruz. Yani, belki, bu, amaç olarak doğru; ama, netice itibarıyla, madde tekniği bakımından, ben –Komisyon olarak– yerinde bulmuyorum.” Önerge reddedildi. Teklif, 5170 sayılı Kanun olarak kabul edildi.

Böylece, 7 Mayıs 2004 tarihinde 5170 sayılı Yasayla Anayasa'nın 90. maddesine şu hüküm eklendi: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” Diğer bir deyişle, bu kapsamdaki uluslararası belgeler **doğrudan uygulanırılık** kazanmıştır; bunlarla çelişen iç mevzuat hükümlerinin “yok” (“**zımnen mülga**”) sayılması gerekmektedir.

Bu düzenleme, Türkiye'nin taraf olduğu tüm insan hakları sözleşmelerini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin onaylamış olduğu tüm ILO Sözleşmeleri bu kapsamdadır. Türkiye, onayladığı ILO Sözleşmeleri ile iç mevzuatının çelişmesi durumunda, ILO Sözleşmesini uygulamakla yükümlüdür. Ancak, onaylama sürecinden geçmeyen bildireler ve tavsiye kararları, bu kapsamın dışındadır.

Bu düzenleme, yasalarla sınırlı değildir. Anayasa'ya eklenen cümlede, “milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi” ifadesi yer almaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası antlaşmalarla yalnızca “kanun”un değil, bir bütün olarak “mevzuat”ın çelişmesi durumunda da bu uygulama zorunludur. Burada ortaya çıkan bir sorun, uluslararası antlaşma ile Anayasa'nın çelişmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda da uluslararası antlaşma uygulanmak zorundadır. Nitekim, Ankara 5. İdare Mahkemesi'nin 29 Haziran 2004 tarihinde oybirliğiyle verdiği karar bu doğrultudadır.

Madde metninde yer alan “esas alınır” ifadesi, uluslararası sözleşmelerin ulusal hukuka üstün tutulduğu anlamına gelmektedir. Ancak, ulusal hukuk, uluslararası sözleşmeden daha ileri haklar tanıyorsa, ulusal hukuk uygulanacaktır. Aynı konuda farklı düzenleme yapan birden çok uluslararası sözleşme varsa, en ileri haklar getiren sözleşme uygulanmak zorundadır.

Düzenleme, yargıyı olduğu kadar yürütmeyi ve yasamayı da bağlamaktadır. Yargı organları bu genel ilkeye göre hareket etmelidir. Yargıçlar, taraflarca ileri sürülmesi bile, kendiliklerinden uluslararası sözleşmeyi dikkate alarak karar vermelidir. Yürütme, karar verir ve uygularken, uluslararası sözleşmeye öncelik vermelidir. Yasama organı yeni bir yasa çıkarırken, uluslararası sözleşme ile çelişmemesine dikkat etmelidir.

Düzenleme, uluslararası denetim organlarının kararlarını da göz önüne almalıdır. Bu konu özellikle ILO Sözleşmeleri için son derece önemlidir. ILO Sözleşmeleri kısa metinlerdir ve özellikle

son 60 yıllık dönemde önemli kararlarla yorumlanmış ve zenginleştirilmiştir. Öncelikle ILO Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından oluşturulan Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi'nin ILO Yönetim Kurulu tarafından onaylanan kararları, Anayasa'nın 90. maddesindeki değişiklik sonrasında bağlayıcılık kazanmıştır²². Aynı şekilde, ILO Yönetim Kurulu tarafından atanan 20 hukukçudan oluşan Uzmanlar Komitesi'nin kararları da bağlayıcıdır.

Bu düzenleme sonrasında, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi eline çok güçlü bir silah geçirmiştir. Bu silahın, akıllı ve etkili bir biçimde kullanılması durumunda, sendikalaşma, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı konularındaki tüm yetersizlikler, 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmelerinin doğrudan uygulanması sağlanarak, giderilebilecektir. Ayrıca, taşeronlukla mücadelede 94 sayılı ILO Sözleşmesi'nin, işyeri sendika temsilcilerine ve diğer işçi temsilcilerine güvence sağlanması konusunda 135 sayılı ILO Sözleşmesi'nin, iş güvencesindeki yetersizlikler konusunda 158 sayılı ILO Sözleşmesi'nin etkili bir biçimde kullanılması mümkündür.

Bu yeni düzenlemeler sonrasında Türkiye'de sendikal hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi konusunda Avrupa Birliği müktesebatında zaten varolmayan düzenlemelerden medet ummak son derece anlamsız kalmaktadır.

Sendikaların mücadelede kullanabileceği diğer bir önemli araç, yargı organlarının özelleştirmelerde verdiği yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarıdır. Özelleştirmenin ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımız açısından olumsuz sonuçları yaşandıkça, özelleştirme yapılan yörelerde özelleştirme karşısı halk örgütlenmeleri ortaya çıkmaktadır. Sendikalar, özelleştirmelere ilişkin yürürlüğü durdurma ve iptal kararlarını etkili bir biçimde kullanarak, anti-emperyalist çizgide geniş halk ittifakları örgütleyebilir.

Sendikaların eylemleri önemlidir; ancak her eylem iki tarafı kesen kılıçtır. Başarısız kalan eylemler de olumsuz sonuç doğurur. En önemli eylem, genel grevdir. Ancak, enerji, telekomünikasyon ve bankacılık sektörlerinde eylem yapılmadığında, hayat durmaz. Bu üç sektördeki eylemler kapitalizmi felce uğratar. Bugüne kadar bu üç sektörde ülke çapında yaygın eylemler gerçekleştirilmemiştir. 20 – 30 bin kişilik mitinglerle emperyalizmi ve ülkemizdeki işbirlikçilerini geriletmek mümkün değildir. Zaten, son 6-7 yıldır eylemlerde sürekli bir katılım ve coşku eksikliği gözlenmektedir. 87 sayılı ILO Sözleşmesi'ne dayanılarak kabul edilen ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi kararları, barışçıl olmak, yalnızca siyasi amaçlı olmamak ve “temel hizmetler” olarak nitelendirilen alanlarda olmamak koşuluyla, son derece geniş bir eylem ve grev hakkı tanımaktadır²³. Böylece, geçmişte yalnızca meşru olan kitle eylemleri, günümüzde yasallık da kazanmıştır. Ancak buna karşın katılım ve coşku gerilemektedir.

Sendikalar işçi sınıfının ve halkın tüketici olarak gücünü sendikal mücadelede kullanabilir. Bu konuda bugüne kadar yapılan girişimler, yeterli altyapı çalışması yapılmadığından, başarısız kalmıştır. İşçi sınıfının tüketici olarak gücü, işçi sınıfına düşmanlık edenlere karşı da etkili bir biçimde kullanılabilir.

Günümüzde özel sektörde sendikal örgütlenme tek tek sendikaların kolayca üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Konfederasyonların bu konuda geliştirilmiş stratejileri yoktur. Kamu sektöründe taşeronlaşmaya karşı Anayasa'nın 90. maddesindeki değişiklik sonrasında 94 sayılı ILO Sözleşmesi etkili bir biçimde kullanılabilir. İş güvencesinin yetersiz de olsa bulunduğu koşullarda, çıkarttırılacak Bakanlar Kurulu teşmil kararnameleri kapsamındaki işyerlerinin örgütlenmesi daha kolaydır. Aynı holdinge veya sermaye grubuna bağlı şirketlerin örgütlenmesinde sendikalar arasında işbirliği geliştirilebilir. Yabancı sermayeli şirketlerin örgütlenmesinde de diğer ülkelerdeki sendikalarla işbirliği yapılabilir. Ancak bunların olabilmesi için, kaçak işçilikle etkili bir biçimde mücadele edilmesi gereklidir. Kaçak işçinin sendikaya üye olma hakkı yoktur. Sendikal örgütlenme stratejisinin ilk adımı, kaçak işçilikle mücadele olmalıdır.

²² ILO Örgütlenme Özgürlüğü Kararları, Anayasa'nın 90. maddesindeki değişiklik çerçevesindeki kullanılması amacıyla, Kamu Hizmetleri Enternasyonalı (PSI: Uluslararası Kamu Görevlileri Federasyonu) üyesi dokuz sendika (YOL-İŞ, Belediye-İŞ, Sağlık-İŞ, Türk Harb-İŞ, Genel-İŞ, BES, Yapı Yol-Sen, Tüm Bel-Sen ve SES) tarafından çevirtilmiştir ve 2007 yılı içinde yayımlanacaktır. Aynı örgütlerin bu konuda önemli bir ortak çalışması ise 2006 yılında yayımlanmıştır: PSI Türkiye Üye Sendikaları, **Sendikal Hak ve Özgürlükler Raporu**, Ankara, 2006, 123 sayfa.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., **Türkiye'de Grev Hakkı**, TÜRK-İŞ Eğitim Yay.No.14, Ankara, 1999, 64 s.

Sendikal mücadelede üyelere hak sağlamanın en önemli aracı, toplu iş sözleşmeleridir. Ancak günümüzde konfederasyonların bir toplu iş sözleşmeleri bilgi merkezi yoktur. İşveren örgütleri bu konuda çok daha duyarlıdır ve birikimlidir. Ayrıca, kamu sektöründe çeşitli işkollarında imzalanan toplu iş sözleşmelerinde en azından bazı maddeler birbiriyle uyumlu iken, özel sektörde tam bir dağınıklık söz konusudur. Çeşitli sendikaların özel sektör toplu sözleşme stratejileri arasında hiçbir eşgüdüm veya uyum yoktur. Bu konudaki eksikliklerin giderilmesi, toplu iş sözleşmelerinin daha başarılı olmasını sağlayacaktır.

Sendikal mücadelede önemli konulardan biri, sendikanın üyelerine sunduğu bazı hizmetlerdir.

İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin dışındaki birçok insan için sendikanın yararı yalnızca hak alma ve alınmış hakları korumadır. Hak almada örgütlü mücadele yoluyla toplu iş sözleşmesi, teşmil, mevzuat değişiklikleri gibi araçlar kullanılır. Kazanılmış hakların korunmasında da işyerinde ortaya çıkan sorunların çözümünden, mevzuat alanındaki mücadeleye kadar geniş bir alan söz konusudur.

Ancak sendikaların üyelerine götürdükleri hizmetler de son derece önemlidir. Üyeye götürülen hizmete dayalı bir sendikacılık yanlıştır; ancak üyeye hizmet götürmeyi göz ardı eden bir sendikacılık da yanlıştır. Üyeye sendika aracılığıyla doğrudan hizmet götürülmesi, farklı kökenlerden ve inançlardan insanlar arasındaki kaynaşmayı güçlendirir, sınıf bilincinin ve dayanışmasının gelişmesine önemli katkılarda bulunur. Sınıf bilinci ve dayanışması tabii ki mücadele içinde gelişir; ancak onu daha da pekiştirecek olan, hayatın her alanındaki yardımlaşmalardır. Sendikaların üyelerine götürdüğü hizmet de bu açıdan önemlidir. “Hizmet sendikacılığı” adı altında tüm sendikal çalışmanın üyeye hizmetle sınırlandırılması ise yanlıştır.

İnsan birçok sorununu yardımlaşmayla aşar. Bu yardımlaşmada ilk aklına gelen kişi ve kuruluş kim olacaktır? Bir yakını ameliyat olacağında ve taze kan gerektiğinde kime başvuracaktır? Eğer kan bulmada aşiret ilişkileri, cemaat ilişkileri, mezhep ilişkileri öncelikliyse, o kişinin bilinci buna göre oluşur. Eğer kan bulmada sendika işin içindeyse ve insanlar, kökeni, inancı, siyasal görüşü ne olursa olsun, yalnızca sendika üyesi olduğu için bir başka kişiye kan veriyorsa, bu anlayış, sınıf bilincinin ve dayanışmasının bir sonucudur ve bunların gelişmesine katkıda bulunur.

İşçinin birikmiş toplu parası yoksa ve ev alamıyorsa, konut kooperatifine girer veya kooperatif kurar. Konut kooperatifinde bir araya gelen insanların arasındaki bağ, hemşehrilik, cemaatçılık, tarikatçılık, siyasal görüş benzerliği, mezhepçilik olabilir. Bunlara dayalı bir konut kooperatifi, kooperatif bittikten sonra evlere yerleşildiğinde de, örneğin, “Kayserililer”, “Fetullahçılar”, “Ticaniler”, “solcular” veya “ülkücüler” gibi mahalleler yaratır. Buna karşılık, sendikaların konut kooperatifinin kurulmasına öncülük etmeleri durumunda, bir işçinin en önemli sorununun çözümünde sınıf dayanışması ön planda demektir. Yapılan evlerde oturanlar da genellikle aynı sınıfın insanları olacaktır. Sendikaların öncülüğündeki konut kooperatifçiliği, böylece, sınıf bilincinin ve dayanışmasının ürünüdür ve bunların daha da gelişmesine katkıda bulunur.

Yaz aylarında sendika kampları için de benzer bir değerlendirme yapılabilir. İşyerinde ve eylemde bir arada olan insanların aileleriyle birlikte aynı dinlenme kampında kalmaları, birlikte tavla oynamaları, denize girmeleri, eğlenmeleri, sınıf kimliğinin ve dayanışmasının gelişmesine önemli katkılarda bulunur.

Sendika üyesi gece yarısı karakola düştüğünde kimi arar? Aşiret reisini ararsa, ondan medet umarsa, sınıf bilinci yeterince gelişmemiştir. Milletvekilini, şeyhini, akrabasını aramasında da aynı durum söz konusudur. Sabahın dördünde sendika yöneticisinin gelip onu karakoldan çıkarabileceğine inanıyorsa ve sendikacısını ararsa, bu durum farklı bir anlayışın ve ilişkilerin yansımasıdır.

Sendikalı işçinin veya yakınının hastalığında, ölümünde, nişanında, düğününde, oğlunun sünnetinde sendikacı orada olmalıdır. Bazen aile kavgası sonrasında eşleri barıştıran, sendika üyesinin çocuğunun okul ve yurt sorunlarıyla ilgilenen, gerektiğinde kız istemeye giden de sendikacı olmalıdır. Sendika üyesinin veya yakınının hastalanması veya ölümünde hastanın veya cenazenin naklinde bile sendikanın ambulansı kullanılır.

1983 öncesinde sendikaların burs verme imkanı vardı. Bugün yasalar buna izin vermemektedir. Geçmişte YOL-İŞ Federasyonu’nun İş Riski Fonu’ndan burs alıp okuma imkanı bulan birçok doktor, mühendis, mimar bugün ülkeye hizmet etmektedir.

Bugün ömrünü tamamlamış gözüken tüketim kooperatifçiliği, bir dönem bu açılardan çok büyük bir hizmet yerine getirmiştir. Bugün bazı sendikalarımız üyelerini, kazalara karşı ve ölüm durumunda önemli miktarda para alacakları biçimde sigortalamaktadır. Geçmişte sendikaların

kurdukları fonlar, işçinin işyerinde istemeden verdiği hasar ve zararın bedelinin karşılanmasında çok etkili olmuştur. Sendikaların çeşitli illerde misafirhaneleri vardır. Bazı sendikalar, anlaşma yaptıkları bazı mağazalarda üyelerinin indirimli alışveriş yapmasını sağlamaktadır. Bazı sendikaların yurtları vardır. Bazı sendikalar, üyeleri ve onların yakınları için mesleki kurslar düzenlemektedir. Bazı sendikalar görevlendirdikleri bir kişi aracılığıyla üyelerinin sağlık kuruluşlarındaki sorunlarının çözümüne yardımcı olmaktadır. Bazı sendikalar ise üyeye doğrudan sağlık hizmeti götürmektedir. Sendikaların lokalleri bile önemlidir; birçok ilde emekli işçiler bu lokallere gitmektedir.

Sendika yalnızca toplu iş sözleşmesi imzalamaz; sadece hak alıp onların korunması için mücadele etmez. Bunlar asıl işlerdir. Ancak bunların ötesinde ve bunları tamamlayacak biçimde başka işlevler de son derece önemlidir. Sendikalarımızın bu alandaki çabalarının önemi göz ardı edilmemelidir.

Sendikaların en önemli hedeflerinden biri, davalarında halkın desteğini yeniden kazanmak olmalıdır.

İşçilerimizin 1989 bahar eylemlerinde geniş bir halk desteği vardı. 1989-1991 döneminde işçiler yürüyüş yaptığında, evlerde oturanlar balkonlara çıkar, işçiler lehine bir tavır sergilerlerdi. Ancak bu halk desteği, bilinçli bir çıkar birliğinin algılanmasının sonucu değildi. Halk, çok düşük ücretlerle çalışan işçilere acıyordu. Destek, bu acıma duygusunun ve mücadeleyi haklı görmenin bir sonucuydu. İşçi ücretleri bir miktar artınca ve bu artış sermayenin denetimindeki kitle iletişim araçları tarafından iyice abartılınca, bu destek kayboldu. Acıma sona erdi; destek yok oldu ve hatta tepkiye dönüştü. Halkın, eylem yapan işçiye karşı tavrı genellikle olumsuzlaştı.

İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, yeni bir anlayışla halk desteği sağlamak zorundadır. Bu halk desteğinin temelini ise, çıkar birliği ve bütünlüğü oluşturmalıdır. Böyle bir çıkar birliği ve bütünlüğü vardır. İşçi sınıfının karşı karşıya bulunduğu sorunların sorumlusu öncelikli olarak emperyalizmdir. Emperyalizm, yalnızca işçi sınıfına değil, tüm emekçi sınıf ve tabakalara ve aynı zamanda vatanımıza saldırmaktadır; bağımsızlığı ve demokrasiyi ayaklar altına almaktadır. İşçi sınıfının halk desteğini alabilmesinin birinci koşulu, anti-emperyalist ve ulusalcı bir program benimsemesidir. Örneğin, özelleştirme karşıtı mücadelenin bir “işçi sınıfının öncülüğündeki halk mücadelesi”ne dönüştürülmesi olanaklıdır. Nitekim, bazı yörelerde bu nitelikte gelişmeler de olmuştur. Emperyalizmin vatanımıza ve ulusumuza saldırıda kullandığı azınlıklar, sözde Ermeni soykırımı, Kıbrıs, ekümeniklik, Heybeliada Ruhban Okulu gibi konulardaki taleplerine karşı çıkış da, bu birliğin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Diğer taraftan, halkın sorunlarına sahip çıkılması da önemlidir. Bu konuda 1997 yılında oluşturulan 5’li Girişim ve ardından Sivil İnisiyatif döneminde önemli bir fırsat kaçırılmıştır. Sivil İnisiyatif içinde TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ’in yanı sıra, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) de vardı. Sivil İnisiyatif döneminde genel merkezler düzeyinde işçi sınıfı ile esnaf-sanatkar ve köylü arasında sağlanan işbirliği, yerel düzeyde geliştirilemedi. Esnafın ve köylünün, işçi mitinglerine katılımı sağlanamadı. İşçilerin, köylü mitinglerini desteklemesi sağlanamadı. Bu eksikliğin giderilmesi gereklidir.

Ayrıca, işçilerin ve kamu çalışanlarının halk desteğini sağlamasında, daha kaliteli mal ve hizmet sunulması ile rüşvete ve yolsuzluklara karşı kampanyaların açılması da önemlidir.

İl özel idaresi işçisi köylüye iyi hizmet götürürse, sorun yaşadığında arkasında köylüyü bulur. Hekimler ve diğer sağlık personeli, halkımıza iyi hizmet götürürse, eyleme gittiklerinde halk desteğini sağlamakta zorluk çekmezler. Öğretmenlerimiz öğrencilerine ve velilerine iyi davranır, öğrencilerin daha iyi yetişmesi için gerçek bir öğretmen olarak çaba gösterirlerse, eylemlerde sıkıntı çekmezler. Belediye işçileri ve memurları, halkımızın ihtiyaçlarını iyi bir biçimde sağlarsa; diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki memurlar ve işçiler, halkımıza güler yüzlü bir biçimde iyi hizmet sunarsa, dertlerini onlara anlatması daha kolaydır. Ayrıca, işçi ve memur örgütlerinin, rüşvete ve yolsuzluklara karşı kampanyalar açması, bıçak parası alan doktoru, rüşvet alan memuru üyelikten çıkarması da sendikalara güven duyulmasını sağlayacaktır.

Bazı sendikaların okul yaptırıp devlete bağışlaması, okulların ve öğrencilerin gereksinimlerinin karşılanmasına katkıda bulunması, engellilere tekerlekli iskemle vermesi, selden veya depremden zarar görenlere yardımcı olması gibi davranışları da, halkın desteğini sağlamada etkili olabilmektedir.

Öte yandan, bazı sendikacıların yaşantıları ve davranışları sendikacılık hareketine zarar vermektedir. Sermayenin denetimindeki kitle iletişim araçları, bu yanlış davranışları sendikacılığın tümüne malederek, sendikacılığa darbe indirmektedir.

Sendikaların bir televizyon kanalı kuramamış olmaları da çok büyük bir eksikliklerdir. Sendikalar, emekten yana televizyon kanalları, radyolar ve gazete-dergilerle de yakın bir işbirliği içinde değildir; bunlara gereken desteği verenler çok azdır.

Sendikalar, araştırma birimlerini daha güçlendirmelidir.

Sendikaların tüketici ve çevre örgütleriyle işbirliği de önemlidir.

Kamuoyunun işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi lehinde etkilenmesi ve işçi sınıfının öncülüğünde anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana bir halk cephesinin yaratılması, bu konularda gereken adımlarına atılmasıyla olanaklıdır.

SENDİKAL BİRLİK TARTIŞMALARI

Sendikal politikalar konusunda bazı kişilerin sık sık gündeme getirdikleri ve herkesin beğenisini ve onayını alan bir konu, “sendikal birlik”tir. Toplantılarda, “sorunların çözümü için sendikal birlik şart” diyenler hep onaylanmakta ve alkışlanmaktadır.

Kitle örgütleri, insanları belirlenmiş amaçlar doğrultusunda bir araya getirir. Bir araya gelen insanlar birbirinden farklıdır; tornadan çıkmış gibi değildir. Bu nedenle, sürekli gündemde olan soru, bu insanlar arasındaki hangi farklılıkların bir örgütün zenginliği, hangilerinin ayrılık nedeni olduğudur. Örneğin, bir futbol takımı taraftarlarının kurduğu bir dernekte siyasal görüş ayrılıkları önemsizdir; ancak tutulan futbol takımı konusundaki farklılıklar bölünmeye yol açar. Diğer taraftan, bir siyasal örgütlenmede, tutulan futbol takımı önemsizdir; ancak siyasal konulardaki temel görüş ayrılıkları bölünmelere neden olur. İşin ilginç yanı, bir örgütte hangi farklılıkların önemsiz, hangilerinin temel önemde olduğu da, içinde yaşanan koşullara göre değişir. Bu nedenle, bir dönem önem taşımayan bazı farklılıklar, ilgili konunun öne çıkmasıyla, bölünmelere yol açabilir.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinde, günümüzde birlikteliğin temelini oluşturan bazı noktaların belirlenmesi, tartışmalara açıklık kazandırabilir.

Birinci önemli görüş farklılığı, vatanımıza ilişkin tehdit algılamasıdır. Bir grup insan, Türkiye'nin bütünlüğünün, bağımsızlığının, ulusal egemenliğin ve bunlara bağlı olarak da demokrasinin ve insan haklarının, tehdit altında olmadığı kanısındadır veya “vatan ve bağımsızlık” diye bir kaygı taşımamaktadır. Bu konuda farklı düşünen insanların aynı sendikanın çatısı altında birlikte varolabilmeleri ve omuzomuza mücadele edebilmeleri mümkün değildir veya çok zordur. “Bugün vatanımız ve bütünlüğümüz-bağımsızlığımız ABD emperyalizminin ve AB emperyalizminin tehdidi altındadır” diyen kişinin sendikal stratejileri ile, böyle bir sorun olmadığını düşünenlerin sendikal stratejileri temelden farklıdır.

Günümüzde ikinci önemli görüş ayrılığı, örgüt-içi demokrasisi konusundadır. Bir kitle örgütü gerçekten demokratik olabilir; ya da demokratik görünümü bir işleyiş çerçevesinde dışarıda alınan kararların uygulandığı bir yapıdır. Bu sorun, demokratik kitle örgütlerinin siyasal parti veya hareketlerle ilişkisiyle sınırlı değildir. Bir demokratik kitle örgütü, gerçekten demokratik süreçlerden geçerek, bir siyasal yapılanma ile birlikte hareket edebilir; ancak kendisini dışarıdan yönettirmeyebilir. Buna karşılık, bir siyasal hareket, çeşitli yol ve yöntemlerle, demokratik kitle örgütünü anti-demokratik bir biçimde yönetebilir. Örgüt-içi demokrasi konusunda temelden farklı düşünenlerin bir arada çalışmaları giderek zorlaşır.

Üçüncü önemli görüş ayrılığı, demokratik kitle örgütünün programına ilişkindir. Dünya ve ülke analizi, sorunları ortaya koyar. Sorunlar da görevleri, diğer bir deyişle programı belirler. Tehdit algılamaları ve sorun tespitleri farklı olan demokratik kitle örgütleri dönem dönem sınırlı kapsamdaki programlar konusunda ittifak yapabilir; ancak aynı örgütsel yapı içinde bir arada yaşayamaz.

Dördüncü önemli görüş ayrılığı, programlar temelinde ittifak politikalarıdır. Belirli bir demokratik kitle örgütü, belirlediği programdan hareketle ittifak arayabilir; veya tercih ettiği ittifaka dayalı bir programı benimseyebilir. Örneğin, günümüzde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinde bir grup, “anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana” bir ittifak yaratmaya çalışırken, diğer bir grup, Avrupa Birliği işçi sınıfı hareketi ve Kürt milliyetçileriyle ve hatta AB emperyalistleriyle ittifakı temel almaktadır. Bu iki ittifak politikası, temelden çelişmektedir ve bu konudaki görüş farklılıkları eninde

sonunda çatışmaya yol açar. Türkiye işçi sınıfının baş düşmanı ABD ve AB emperyalizmidir ve “düşmanımın dostu düşmanımdır.”

Beşinci farklılık ise programın hayata geçirilmesi için gerçekleştirilecek eylemlere ilişkindir. Bugün bu konuda çok ciddi farklar gözükmemektedir. Ancak şartların değişmesiyle birlikte, eylem biçimlerinde de farklılıklar öne çıkabilir.

İŞÇİ SINIFI VE AB EMPERYALİZMİ

1950’li, 1960’lı ve hatta daha sonraki yıllarda Türkiye’de bazı işçiler ve sendikacılar, ABD emperyalizmine ve onun işbirlikçisi Amerikan işçilerine ve sendikalarına büyük değer veriyordu. Günümüzde aynı hata, sorunların çözümünde Avrupa Birliği emperyalizmine ve onun işbirlikçisi Avrupa işçilerine ve sendikalarına umut bağlamak biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bugün bazı çevrelerde yaygın olan bu anlayış, üç yaygın önerme getirmektedir.

Birinci önermeye göre, Türkiye’nin demokratikleşmesi ancak ve ancak Avrupa Birliği’nin dayatmaları, güvencesi ve denetimiyle olanaklıdır. Bu yaklaşım, emperyalizm olgusuna gözlerini kapamaktadır; hatta, geçen yüzyılın başlarında İkinci Enternasyonal içindeki bazı emperyalist ülke işçi sınıfı temsilcilerinin savundukları “emperyalizmin uygarlaştırıcı ve ilerletici işlevi” görüşünü anımsatmaktadır. Bir dönem Türkiye’nin toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmesinde umudunu Sovyetler Birliği’ne bağlayanların bir bölümü, Sovyetler Birliği’nin yapı değiştirmesinin ardından, umudunu bu kez Avrupa Birliği’ne bağlamıştır. Bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin olmadığı bir yerde demokrasi de olamaz. Türkiye’de demokrasiye en büyük darbeyi indiren güç, bağımsızlığımıza kasteden emperyalizmdir; ABD ve Avrupa Birliği’dir. Demokrasimizin en büyük düşmanı da aynı güçtür. Umudunu Avrupa Birliği emperyalizmine bağlayanlar, Avrupa Birliği müktesebatı içinde sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin bir düzenleme bulunmadığı gerçeğini de görmezden gelmektedir.

İkinci önermeye göre, Türkiye’de işçilerin sorunlarını aşabilmesinin yolu, ulusötesi şirketlerin çeşitli ülkelerdeki yatırımlarında çalışan işçiler arasında bu şirketlere karşı ortak bir mücadelenin örgütlenmesinden geçmektedir. Bu yaklaşım da, emperyalizm olgusunu gözardı etmekte, konuyu şirket düzeyinde ele almaktadır. ABD’de veya AB ülkelerindeki fabrikalarda çalışan işçinin birinci amacı, ulusötesi şirketlerin yatırımlarının az gelişmiş ülkelere ve Çin Halk Cumhuriyeti’ne kaymasını önlemektir. Bu kayış, iş olanaklarını, toplanan vergileri ve sosyal güvenlik primlerini azaltmaktadır. Emperyalist ülke işçilerinin bu çabada öncelikli müttefiki de, az gelişmiş ülke işçileri değil, fabrikaların yer değiştirmesinden zarar gören emperyalist ülke devletleridir. Bu nedenle, son yıllarda ABD ve AB ülkeleri sendikaları ile buralardaki emperyalist devletler arasındaki işbirliği daha da gelişmiş ve hatta kurumsallaşmıştır.

Üçüncü önermeye göre, emperyalizm çağında işçi sınıfı enternasyonalistleşmektedir. Bu nedenle, Türkiye işçi sınıfının en doğal müttefiki, ABD ve AB ülkelerinin işçi sınıflarıdır. Ancak, gerçek durum bunun tam tersidir. Türkiye işçi sınıfının sorunlarının temel sorumlusu emperyalizmdir; ABD ve AB ülkelerinin işçi sınıfları emperyalizme karşı çıkmamakta ve hatta emperyalizmi desteklemektedir. Bu durum bilgisizliğin ve/veya bilinçsizliğin ürünü değildir; maddi temelleri olan bilinçli bir tercihtir. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları bu anlayışlarını, emperyalistlere “sosyal ortak” diyerek ifade etmektedir. Emperyalist sömürü ile sağlanan ek kaynak, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalist düzenle uyumlu kılınmasında kullanılmaktadır. Bu durumu 150 yıl kadar önce sezen F.Engels, 1858 yılında Marks’a yazdığı mektupta, İngiliz işçi sınıfının artık “burjuva proletarya” olduğundan söz etmektedir. Söz konusu olan, yalnızca işçi sınıfının kaymak tabakasını oluşturan işçi aristokrasisinin değil, bir bütün olarak emperyalist ülke işçi sınıfının kapitalist düzenle uyumlu hale getirilmesidir. Emperyalist sömürü sürdüğü sürece, emperyalist ülke işçi sınıfı kendi patronlarına “sosyal ortak” olarak bakacaktır; çünkü gerçekten de emperyalist sömürünün getirisinin paylaşılmasında ortaklardır. Emperyalist sömürü engellendiği ölçüde emperyalist ülkelerde işçi sınıfının tavrı değişecek, ortaklık bitecek ve sınıf kavgası öne çıkacaktır. Sınıf mücadelesi ve kavgası geliştikçe de enternasyonalizm güçlenecektir. Bu nedenle, emperyalistlerle ortak olan işçileri enternasyonalist yapmanın yolu, emperyalist sömürüyü sınırlamak ve sona erdirmekten geçmektedir.

SONUÇ

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi bugün tüm eksikliklerine karşın çok önemli bir bilinç ve deneyim birikimine sahiptir. Bunun en önemli kanıtı, emperyalist güçlerin ve ülkemizdeki işbirlikçilerinin tüm çabalarının, işçi sınıfını etnik kökenlere ve mezhep farklılıklarına göre bölememesidir, birbirine düşman edememesidir. Geçmişin siyasal farklılıkları ve saflaşmaları ise aşılmıştır, aşılmaktadır.

Sendikalar, işçi sınıfının en geniş kesimlerinin örgütlenmesi ve sınıf çıkarları doğrultusunda harekete geçirilebilmesi açısından tarihsel görevlerini ve önemlerini sürdürmektedir. Sendikalar, 200 yılı aşan tarihleri boyunca, çeşitli etmenlere bağlı olarak iniş-çıkışlar yaşamıştır. Bugün yaşanan sorunlardan daha büyük sorunlar dünyada da, ülkemizde de yaşanmış ve aşılmıştır.

Sendikaların işlevleri ve yapıları zaman içinde değişebilir; ancak ana iskelet sürmektedir. Siyasal partiler, dernekler ve yasal-yasadışı diğer örgütlenmeler dönem dönem sendikaların bazı işlevlerini üstlenebilir; ancak bugüne kadar kalıcı başarılı örnekler son derece sınırlıdır. Sendikalar, işçi sınıfının nicel ve nitel olarak hızla geliştiği çağımızda, tarihsel görevlerini ve işlevlerini sürdürecektir. Ancak, yeni koşullarda programların, yapı ve işleyişlerin, mücadele araç ve biçimlerinin ciddi biçimde gözden geçirilmesi gereklidir. Bu değişimler, hayatın zorlamasıyla, zaman içinde (genellikle biraz gecikmeli olarak) gerçekleşecektir.

1980'lerde işçi sınıfının ekmeği tehdit altındaydı. 1989-1991 döneminin meşru ve demokratik kitle eylemleriyle ekme korundu ve büyütüldü. Bugün ise işçi sınıfının hem ekmeği, hem vatanı tehdit altındadır. Emperyalizm, Türkiye'nin bütünlüğüne, bağımsızlığına, ulusun egemenliğine, demokrasiye saldırmaktadır. Vatanimize saldıranlarla işçi sınıfının ekmeğine saldıranlar, ABD ve Avrupa Birliği emperyalizmi ve ülkemizdeki işbirlikçileridir.

İşçi sınıfının ekme, demokrasi ve vatan mücadelesi tarihimizde ilk kez bir bütünlük oluşturmaktadır. İşçi sınıfının önemli bir birikime sahip olduğu koşullarda, bu durum, işçi sınıfının öncülüğünde anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana bir halk cephesi için büyük olanaklar sunmaktadır.

Bu koşullarda Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunlarını hangi sendikacılık modeli çözecektir?

Hiçbiri.

Her ülkenin işçi sınıfının çeşitli özellikleri, yerli ve yabancı sermayedar sınıfların durumu ve iki tarafın içinde yer aldığı ortam kendine özgüdür. Sınıf ve kitle sendikacılığı, devrimci sendikacılık, çağdaş sendikacılık, toplumsal hareket sendikacılığı, sınıf sendikacılığı, kitle sendikacılığı, çalışanların ortak örgütlenmesi gibi modellerin veya reçetelerin hiçbiri iki ayrı ülkede aynı biçimde uygulanamaz. Sendikaların belirli bir amacı, programı, örgüt yapısı ve mücadele araçları vardır. Her bir örnek olay kendine özgü bir örnektir ve zaman içinde değişen etmenlere bağlı olarak sürekli bir değişim yaşar.

Bugün ülkemizde yapılması gereken ve yapılabilecek olan da, yazıda ele alınan bakış açısıyla, ekmeğin ve vatanın savunulması için çaba göstermektir. Hayatın ve insanın karmaşıklığını göz ardı ederek, bu gerçekliği bazı kalıplara sokacak modeller ve reçeteler peşinde koşmanın getireceği bir yarar yoktur.

İşçi sınıfının içinde yer almadan ve mücadele etmeden getirilecek hayalci öneriler sonrasında yaşanan hayalkırıklıkları ise genellikle işçi sınıfının tarihsel misyonunun reddine gitmiştir. Toplumsal ve siyasal tarihimizde, hayalkırıklığıyla kapitalizmin ve hatta emperyalizmin safına geçenlerin veya anarşizme kayanların sayısı az değildir.

Bu misyonu reddedenlerin bir bölümü, kapitalizme alternatif yeni bir siyasal, toplumsal ve ekonomik model projesini reddetmişler ve kapitalizme ve hatta emperyalizme teslim olmuşlardır. Günümüzde Avrupa Birliği emperyalizminin ülkemizdeki işbirlikçilerinin önemli bir bölümü, bu nitelikte kişilerdir.

Hayalkırıklığı yaşayanların bir bölümü ise, Kropotkin'in ünlü "İsyan Ruhu"²⁴ makalesindeki önerdiklerini anımsatır bir biçimde, "ürkek ve sessiz işçi sınıfını cesaretlendirerek harekete geçirmek"

²⁴ Baldwin, R.N. (ed.), **Kropotkin's Revolutionary Pamphlets, A Collection of Writings by Peter Kropotkin**, "The Spirit of Revolt," Vanguard Press, New York, 1927, s.35-43. Kropotkin 1842 yılında Rusya'da büyük ve zengin bir toprak sahibi ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Anarşist hareketin önderlerinden oldu. 8 Şubat 1921 tarihinde Sovyet Rusya'da öldü. Kropotkin'in en ünlü yapıtlarından olan "İsyan Ruhu" makalesi ilk kez 1880 yılında Cenevre'de Le Revolte'te yayımlandı. Bu makalenin bazı ilginç bölümleri aşağıda sunulmaktadır.

için radikal eylemlere başvurmuşlardır. Bu eylemlerin işçi sınıfı ve mücadelesi üzerindeki etkisi olumsuz olmuştur.

Hekimlikte ilk kural, "önce zarar verme!"dir. İşçi sınıfını ve sendikacılığı "kurtarmaya" ilişkin öneriler de bu anlayışla hareket etmelidir. Zaten, "kurtarmaya" yönelik hayalci önerilerin hayata geçme şansı da yoktur.

"Böylesi dönemler devrim ister. Devrim bir toplumsal gereklilik olur; durumun kendisi devrimcidir.

"En büyük tarihçelerimizin yapıtlarında büyük devrimci altüstoluşların ortaya çıkışını ve gelişimini incelediğimizde, genellikle 'Devrimin Nedeni' başlığı altında olayların arifesindeki durumun etkileyici bir resmini buluruz. Halkın yoksulluğu, genel güvencesizlik, hükümetin sinirlendirici önlemleri, toplumun büyük pislüklerini açıkça ortaya koyan tiksindirici skandallar, ortaya çıkmak için mücadele eden ve eski rejimin destekçilerinin kapasitesizliğiyle dışlanmış yeni düşünceler: Hiçbirşey kenarda bırakılmamıştır. İnsan bu tabloyu incelediğinde devrimin gerçekten kaçınılmaz olduğu ve ayaklanma yolu dışında hiçbir yolun kalmadığı inancına varır." (s.27)

Kropotkin daha sonra, 1789 Fransız Devrimi öncesinde köylülüğün nasıl şikayet ettiğini anlatmakta ve şunları söylemektedir:

"Ancak, bu pasif tartışmalar ile ayaklanma veya isyan arasında geniş bir uçurum, eyleme geçme dürtüsü eksikliği vardır. İnsanlığın büyük bölümü için bu uçurum, mantık ve eylem, düşünce ve irade arasındadır. Bu uçurum nasıl kapatılmıştır?... Karıların haklı olarak korkak diye seslendiği bu insanlar, hangi mucizeyle bir gün içinde kahramanlara dönüştürülmüştür ve mermiler ve top gülleleri arasında haklarının fethine doğru yürümektedir? Sık sık konuşulan ve çanların boş çınlamaları gibi havada yok olan sözcükler nasıl olup da eyleme dönüşmüştür?"

"Yanıt kolaydır.

"Azınlıkların eylemi, durmaksızın yenilenen sürekli eylemi bu dönüşümü ortaya çıkarmıştır. Cesaret, adanmışlık ve kendini kurban etme ruhu, korkaklık, teslimiyet ve panik kadar bulaşıcıdır." (s.38)

"Bir ülkede devrimci bir durum ortaya çıktığında, kitlelerde isyan ruhu, kendisini sokaklarda şiddetli gösteriler veya isyanlar ve ayaklanmalar biçiminde ortaya koyacak kadar yeterince uyanmadan önce, azınlıklar eylem aracılığıyla, hiçbir devrimin onuz başarıya ulaşamayacağı o bağımsızlık duygusunu veya o cüreklik ruhunu uyandırmayı başarırlar..."

"Başlangıçta kitlelerin duyarsız olması olasıdır. Kitlelerin, bu girişimi yapan bireyin veya grubun cesaretine hayranlık duyarken, ilk başta akıllı ve dikkatli olanları, bu eylemi derhal 'delilik' olarak tanımlayanları ve 'bu deliler, bu fanatikler herşeyi tehlikeye atacak' diyenleri izlemeleri olasıdır. (s.39)

"Bu akıllı ve dikkatli kişiler o kadar dikkatli hesaplar yapmışlardır ki, onların kendi çalışmalarını yavaş yavaş yapan partileri yüzyıl sonra, iki yüzyıl sonra, belki üç yüzyıl sonra tüm dünyayı fethetmeyi başaracaktır ve işte tam bu arada, beklenmedik kişiler araya girmektedir! Beklenmedik olan tabii ki bu akıllı ve dikkatli kişilerin beklenmediğidir..."

"Ancak deliler sempati kazanacaktır. İnsan kitleleri gizlice onların cesaretini alkışlayacaktır ve onlar, kendilerini taklit eden insanlar bulacaktır. Öncüler hapisaneleri ve cezaların gönderildiği bölgeleri doldurduğu ölçüde, diğerleri onların çalışmasını sürdürecektir; illegal protesto, isyan, intikam alma eylemleri kat kat artacaktır.

"Bu noktadan sonra tarafsızlık mümkün değildir. İlk başlarda 'delilerin' ne istediğini sormayanlar bile, onlar hakkında düşünmeye, onların düşüncelerini tartışmaya ve onların yanında veya karşısında taraf tutmaya zorlanmaktadır. Genel ilgiyi zorla çeken eylemler aracılığıyla, yeni düşünce, insanların akıllarına girer ve düşüncelerini değiştiren yeni insanlar kazanır. Böylesine bir eylem, birkaç gün içinde, binlerce broşürün yapacağı propagandadan daha fazla propaganda yapar.

"Herşeyden önce isyan ruhunu uyandırır; cesaret üretir. Polis, hakimler, jandarmalar ve askerler tarafından desteklenen eski düzen, eski Bastil kalesi gibi sarsılmaz gözükmektedir: Bastil kalesi de, dolu toplarının yerleştirildiği yüksek duvarların altında toplanmış olan silahsız insanların gözlerine de zaptedilmez gözüküyordu. Ancak kısa sürede açığa çıkar ki, kurulu düzen, kişinin tahmin ettiği güce sahip değildir. Bir cesur eylem birkaç gün içinde tüm hükümet mekanizmasını bozmaya, devin titremesine yetmiştir. Bir başka isyan bir ilin tümünü karışıklık içine itmiştir ve günümüze kadar öylesine heybetli olan ordu, sopalarla ve taşlarla silahlanmış olan bir avuç köylünün önünde geri çekilmiştir. İnsanlar, canavarın hiç de düşündükleri kadar korkunç olmadığını gözlemlerler; birkaç enerjik çabanın onu devirmeye yeterli olacağını kavramaya yavaştan başlarlar..." (s.40)

"Hükümet direnir; hükümet baskı önlemlerinde vahşidir. Ancak geçmişte zulüm, ezilenlerin enerjisini öldürürken, şimdi, heyecan dönemlerinde, tam tersi sonuç doğurur. Yeni bireysel ve kolektif isyan eylemlerini harekete geçirir; isyancıları kahramanlığa sürükler; ve hızlı bir biçimde bu eylemler yayılır, genelleşir, gelişir. Devrimci parti, bu ana kadar ona karşı düşmanca veya duyarsız duran unsurların katılımıyla güçlenmiştir. Genel çözümler hükümete, hakim sınıflara, ayrıcalıklılara da yayılır. Bunların bazıları sonuna kadar direnmeyi savunur; diğerleri tavizlerden yanadır; diğerleri ise isyan ruhunu yatıştırarak ve gelecekte onu tekrar hakimiyeti altına alma umuduyla ayrıcalıklarından vazgeçmeye hazır olduğunu ilan eder. Hükümetin ve ayrıcalıklı sınıfın bütünlüğü bozulmuştur." (s.41)

İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, sorunlarını, önceden belirlenmiş reçetelerin ve modellerin dar kalıplarına uymaya çalışarak değil; her zaman olduğu gibi, günlük sorunları çözmeye çalışırken hayat şartlarının biçimlendirdiği adımları atarak çözecektir. Daha sonra da birileri bu adımlardan hareketle, başka hiçbir yerde uygulanma olanağı bulunmayan modeller üretecektir ve bunlar üzerinde tartışacaktır.